

नमी तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्त

आनन्दकुटी विहार

वेशाल पूर्णिमा विशेषाङ्कः

प्रकाशक

आनन्दकुटी विहार गुठी, स्वयम्भू

[सं. द. नं. १/०३१ प्र. जि. अ. का. का.]

बर्ध ६
अङ्क १, २

ने. सं. १०६८
ई. सं. १८७८

बार्बिक ५।-
चूलच २।-

“आनन्द भूमि” को नियम

- १) ‘आनन्द भूमि’ आनन्दकुटी विहार गुडीको मासिक मुख्य-पत्र हो । ‘आनन्द भूमि’ पूर्णिमामा निस्तिन्द्रि ।
- २) यसको वार्षिक चन्दा रु० ५/-, अर्ध वार्षिक रु० ३/-, एक प्रतिको रु० १/-, जुन महिनामा पनि ग्राहक बन्न सकिन्छ ।
- ३) बुद्ध-धर्म सम्बन्धी लेख मात्र यसमा छापिने छ ।
- ४) कुनै लेखकद्वारा प्रकट भएको विचारको उत्तरदायी सम्पादक मण्डल हुने छैन ।
- ५) प्रबन्ध सम्बन्धी पत्र व्यवहार र चन्दा व्यवस्थापकको नाममा पठाउनु पर्छ । पत्र व्यवहार गर्दाखेरि आफ्नो ग्राहक संख्या, पूरा नाम ठेगाना राख्नीसित लेखी पठाउनु पर्छ ।
- ६) पत्रिका नलिने भएको खण्डमा वा आपना ठेगाना हेरफेर गर्नु परेमा एक महिना अगाडि ने व्यवस्थापकलाई सुचना दिइनु पर्छ ।
- ७) कुनै पनि रचना प्रकाशित गर्ने वा नगर्ने अधिकार सम्पादक मण्डलमै रहनेछ ।

आनन्द भूमि कार्यालय आनन्दकुटी, स्वयम्भू, काठमाडौं

विषय सूची

बुद्ध-वचन	१
वीर्य सम्बोध्यग	२
सैन्यलाई प्रव्रज्या निषेध- (मूलपालि अनुवाद)	५
बुद्ध प्रति	८
कपिलवस्तु	८
लुम्बिनी : (हिजो, आज र भोलि)	९
अपभ्रंश	११
देवदत्त-विद्रोह	१३
बुद्ध जयन्तीको सन्दर्भमा	१५
बुद्धत्व प्राप्ति र निर्वाण	१६
सिन्धुपालचोक ढाँडापाखरमा वौद्ध धर्म	१८
वौद्ध रुण्डा	२०
नेपाला न्हाय लुम्बिनी	२१
मलत जुङु पिनिगु छु ससरण	२३
अन्ध विश्वास	२५
आज बुद्ध जयन्तो	२६
लुम्बिनी विकास	२७
अभ्यास यायमागु धर्म	२८
अंगुत्तर तिकाय	३०
धर्म छु ख	३१
वौद्ध गतिविधि	३१

“चरय भिक्खवे चारिकं बहुजन हिताय बहुजन सुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय
हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । देसेथ भिक्खवे धर्मं आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परि-
योसान कल्याणं सात्थ सव्यञ्जनं केवल परिपूणं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ ।”

(महाबग्ग-विनयपिटक)

भिक्षुहरू ! बहुजन हितको लागि, बहुजन सुखको लागि, विश्वमाथि दयाको लागि, देव र मनुष्यहरूको हित,
सुख र कामको लागि संचार गर । भिक्षुहरू ! आरम्भ, मध्य र अन्त समयसम्म कल्याण हुने धर्मको अर्थ र भाव सहित
उपदेश दिएर सम्पूर्ण परिशुद्ध ब्रह्मचर्यं (धर्म) को प्रकाश पार ।

संपादक मंडल

भिक्षु अश्वघोष, श्री वटुकृष्ण ‘भूषण’, श्री न्हुच्छेबहादुर वज्राचार्य

आश्वघुष्ठ प्राची

वर्ष ६	आनन्दकुटी	बैशाख, जेठ २०३५ बुद्ध संवत् २५२२	स्वयम्भू	अङ्क १,२
--------	-----------	-------------------------------------	----------	----------

बुद्ध-वचन

सेलो यथा एक घनो-वातेन न समीरति
एवं निन्दा पसंसासु-न समिञ्जन्ति पण्डिता

ठूलूला ढुंगालाई हवाले उखेत्न न सके कै निन्दा र प्रशंसाले पण्डितहरूलाई विचलित गराउन
सक्नैन ।

हिरीमता च दुज्जीवं-निच्चं सुचि गवेसिना

अलीनेनप्पगब्भेन-सुद्धा जीवेन पस्सता

लाजमाने सर्वदा पवित्रताको खोजी गर्ने, उद्योगी र मितभाषी भई शुद्ध जीविका गर्ने ज्ञानीको
जीवन-यापन कठिन हुन्छ ।

रक्षित काय् वाक् र मनले परप्राणीहरूको निमित्त कार्य गर्ने क्षमता । त्यस्तै श्रावक, प्रत्येक तथा सम्यक-बोधि, यो तीन बोधिमा कुनै ऐउटा बोधि लाभको लागि धुतांगादि शील गुण धर्म पालना गर्ने ज्ञान सम्प्रयुक्त प्रयत्न ने बीर्य हो । अतः बीर्य खालि कायबलमा मात्र निर्भर छैन, अपितु परोपकारको निमित्त उत्साहपूर्ण प्रयत्न गर्नुमा ने निर्भर छ । परमार्थ दृष्टिले हेर्दा त कायबल भन्दा वित्तबल ने उत्तम एवं श्रेष्ठ हुँच्छ । बीर्य लाभको निमित्त मात्र हुन सक्तैन, आपनो शान्ति एवं सहनशीलतामा आइपर्ने बाधाहरूमा धर्य र साहस पूर्वक सहन गर्नुको निमित्त पनि हुँच्छ ।

बुद्ध-धर्ममा कसैलाई अरूहरूको भरोसामा बस्ने कुरा सिकाएको छैन । प्रत्येक मानवले आपनो भौतिक तथा आध्यात्मिक मुख-सुविधा, शान्ति स्वस्तिको लागि आफैले प्रयत्न गर्नु पर्दछ । त्यति मात्र होइन, आफूले प्रयत्न गरेर पाएको कुनै सकलतामा स्वार्थवस अरूलाई जस दिने प्रवृत्ति पनि बुद्ध-धर्ममा छैन । सबै काम आफू स्वयंले गर्नु पर्दछ र त्यसबाट उपलब्ध परिणाम पनि आफैले उपभोग गर्न पाइन्छ । आपनो निस्वार्थ एवं उदार हृदयले अरूलाई आफूले पाएको फल वितरण गर्नु त अर्कै कुरा हुन आउछ । जे होस् बीर्य स्वमुखी हो, आफैले सबै कार्य पूर्ण गर्नु पर्दछ । स्वयं कुनै काम गर्ने प्रयत्न गर्दा अनेकों बाधा अर्चनहरू आइ पर्दछन् । बीर्यको बाटोमा आउने कुनै पनि बाधा अर्चनलाई मारको संज्ञा दिइन्छ । जब मानिसले मन लगाउने गान्हो पर्ने जान्छ । आ-आपनो दुर्बल बीर्यको कारणले गर्दा धेरै जसोलाई त काम नसिध्याइकन बोच मै छोडि दिने गर्दैन् । त्यस कारण काम

गर्ने साहस र काम पूरा नभए सम्म न छोड्ने साहस ने बीर्य हो । यन् सम्बोधि लाभ जसतो काममा यसतो साहस कति चाहिने होला, कति बीर्य-बलको आवश्यक पनै होला, भन्नु पनै देखिदैन । साधारण से साधारण उपलब्धिको लागि त मन्द-उत्साह र मन्द-बीर्यले पुग्दैन भने ठूल-ठूला उपलब्धिहरूको निमित्त कत्रो महान् उत्साह र स्थिर बोर्धको आवश्यक पनै होला, स्वतः सिद्ध छ । अनि यो संसारमा लोकोत्तर-भाव सम्बोधि भन्दा महान् तत्व कुनै छैन भने यसको लागि कत्रो महान् र दृढ बीर्य चाहिने होला ।

अतएव बुद्धले शिक्षुहरूलाई दृढ उद्योगी हुन उपदेश दिनु भएको थियो । आफू पनि त्यसको परिपूर्तिको लागि सतत प्रयत्नशाल रहनु भएको थियो । बुद्धत्व प्राप्तिको लागि सिद्धार्थ गौतमले ६ वर्ष सम्म हाड र छाला मात्र रहने गरी जुन कठिन परिश्रम गर्नु भएको थियो तथा बोधिवृक्ष मुनि बस्दा “मेरो यो शरीरमा छाला, नसा र हाडहरू मात्र बाकि रहेता पनि मासु र रगते सुकेर गएता पनि जब सम्म भैले बुद्धत्व लाभ गर्न सक्ने छैन, तब सम्म म यो आसनबाट कदापि उठ्ने छैन” भनि जुन चतुरांग बीर्य द्वारा दृढ प्रतिज्ञा अथवा अधिष्ठान गर्नु भएको थियो; त्यसबाट पनि बीर्यले मानवलाई कत्रो ठूलो साहस दिवो रहेछ भन्ने कुरा सजिलैसित थाहाँ पाउन सकिन्छ । सिद्धार्थ गौतममा यसतो किसिमको अनुलनीय र अद्वितीय बीर्य तथा उत्साह रहेकोले नै आज वहाँ एशियाको मात्र नभई सारा विश्वको नै प्रकाश पुञ्ज हुनु भएको छ । शान्तिको अप्रदूत महामानव हुनु भएको छ । नेपाल पुत्र, नेपाल विभूति सिद्धार्थ गौतम, विश्व पुत्र, विश्व विभूति बुद्ध हुनु भएको छ ।

बौद्ध साहित्यमा वीर्यको विषयमा धेरै ने कुराहरू समुलेख भएको पाइन्छ । वीर्यको उत्पत्ति कसरी, कुन कुन कारणले, के हेतुले हुन्छ; कस-कसतो कारणले गर्दा वीर्यमा अवरोध आउन सबै र आउँछ; वीर्यको प्रतिपक्षी धर्महरू के के हुन्? आदि आदि कुराहरूको प्रशास्त ड्यारब्या हुनुको साथ साथ वीर्यको महत्वको बारेमा पनि धेरै प्रस्तितहरू ठाउँ ठाउँमा समुद्घाटन भएको पाइन्छ ।

त्यसैले त बौद्ध-प्रेरणा र बौद्ध-जागरणले सर्वे भरी यस किसिमको आबाज बुलन्द गरिरहन्छः—

“जुन सुकै काम पनि आफैले गर्नु पर्छ, तथागत मार्ग प्रदर्शक मात्र हो ।”

“गर्नु पर्ने काम आजै गर, भोलि मर्लाई भन्ने कुरा कसलाई थाहा हुन्छ र? किन भन्ने महति सेना सम्पन्न मृत्यु-मारसित हामीहरूको कुने किसिमको सम्झोता छैन, न त हुन सबै ।”

“कोशिस गर; आलस्थलाई दूर हटाउ; बुद्ध शासनमा प्रतिपत्ति-पूर्ण गर्नमा दत्तचित्त होउ; जसरी हातिले बाँसको घरलाई छिया छिया पारि दिन्छ, तितर-बितर पारिदिन्छ, त्यसै गरी मार सेनालाई छिया पारिदेउ, तितर-बितर पारि देउ ।”

“क्लेश रूपी माहामारहरूको वशमा जन्म-जालमा फसो (तिमी) मृत्युको मुखमा आईसकेको छ । के आज अनि चेतन छैन ?”

‘तिमीले आपना संगी-साथिहरूलाई मारिरहेको

देखतैनौ ! अझ पनि कसाईको भैसी ऊ उगादै छौ ।”

“बिना उदयम फलाभिलाषी, सुकुमार, बढुपांडित दुःखित, हाय ! आफैलाई अमर सम्झदै तिमी मृत्यु द्वारा प्रसित हुँदै नष्ट भइ रहेछौ ।”

“मनुष्य-जन्म रूपी मौका पाएर दुःख रूपी महानदी तर्नु । मूढ । निद्राको समय होइन । यो मौका फेरी दुर्लभ छ ।”

“श्रेष्ठ धर्मरति, जुन अनन्त रतिको धारा हो, छाइ दुःख मूल उफनु कुदनु र हाहा हीहीमा तिचो रति कसरी ?”

वस्तुत : बौद्ध आदर्शले मानिसलाई सक्रिय तुल्याउँछ । अकाको भरोसामा रहने निष्क्रीय आप यसले दिनै । त्यसैले सक्रिय गर्नुको निमित्त ने आफ्नो उत्तरदायित्व यसले बुझाई दिन्छ । त्यति मात्र होइन, वीर्यको महत्व देखाई दृष्टिगत गराइ दिन्छ । अलसि न भई शुभ कार्यमा प्रयत्न गर्ने वीर्य ने इच्छित लौकिक वा लोकोत्तर फल प्राप्त गराउने चिन्तामणि वा कलावृक्ष हो । वीर्य ने प्रगतिको सिद्धि हो । वीर्य ने अँथं सिद्धि गर्ने ताल्चा हो । आलस्थ हटाउने औषधि हो, गरीबभाब पन्द्धाउने विद्यान हो । पण्डितहरूको सर्वे उच्चवलित रहने आभरण हो । स्वर्ग जाने बाटो हो । संसारको दुःख अन्त गर्ने यथार्थ उपाय हो । संसार सागर पार गर्ने डुङ्गा हो । निर्बाण-सम्पदा लाभ गर्ने हात हो । हो अनि सम्बोधि प्राप्त गर्ने अंग । अस्तु ★

मेरा नगर कपिल वस्तु हो, मेरो पिता शुद्धोदन राजा हुन्, मलाई जन्माउने मातालाई माया देवी भन्दछन् । उनन्तीस वर्षसम्म म घरमा वसें, रम्य, सुरम्य, शुभ नामक तीन उत्तम प्रासादहरू थिए । चालीस हजार नारीहरू अलंकृत थियो, भट्टकच्चना भन्ने पत्नी र राहुल भन्ने पुत्र थियो । चार निमित्त-हरू देखेर घोडामा चढी घरवाट निस्कें, ६ वर्ष सम्म मैले दुष्करचर्या गरें । (बुद्धवंश पालि)

त्यस समयमा मगधराजा सेनीय बिम्बिसारको प्रत्यन्त
साउंमा उपद्रो मच्चिन्हएको थियो। अनि मगधराजा सेनीय
बिम्बिसारले सेना-नायक महामात्यलाई आज्ञा दिए :—

“हे भणे ! जाऊ, प्रत्यन्त गाउँमागई शान्तगर !”

“हवस्” भनी सेना-नायक महामात्यले मगधराजा सेनीय
बिम्बिसारलाई प्रत्युत्तर दिए। अनि नामी नामी योद्धा
हरूका मनमा यस्तो लाग्यो—“युद्ध प्रेमीभई जाँदा पापकर्म-
हरू पनि गरिन्छन्, धेरे अपुण्य पनि कमाइन्छन्। कुन उपाय-
द्वारा हामिले पापबाट विमुक्तभई कल्याणकारी कार्यगर्न
सक्ने होउला ?”

यसपछि ती योद्धाहरूका मनमा यस्तो लाग्यो—‘यो
अमण शाक्यपुत्रहरू धर्भचारी, समचारी र ब्रह्मचारी हुन्।
यिनीहरू सत्यवादी शोलवान् तथा कल्याणधर्मी पनि हुन्।’

यात सोची ती योद्धाहरूले भिक्षुहरूकहाँ गई प्रवज्या
मागे। भिक्षुहरूले तिनीहरूलाई प्रवजितगरी उपसम्पदार
पनि दिए सेना-नायक महामात्यले राजभृत्य३ (राजभट)
सग सोधे—“हे भणे, फलाना फलाना योद्धाहरू देखिदैनन्,
क्याहो ?”

“स्वामी ! फलाना फलाना योद्धाहरू भिक्षुहरूकहाँ गई
प्रवजित भए” भनी निवेदन गरे।

यो कुरासुनी कराउदै, खिन्हहुँदै, दुःखी हुँदै सेना-नायक
महामात्यले भने—“कसरी अमण शाक्यपुत्रहरूले राजभृत्य-
हरूलाई प्रवजित गर्नेन् !” सेना-नायक महामात्यले यो

मूलपालि अनुवाद

सैन्यलाई प्रवज्या निषेध

भिक्षु अमृतानन्द

प्रवृत्ति मगधराजा सेनीय बिम्बिसारलाई बिनिंगरे। मगध-
राजा सेनीय बिम्बिसारले प्रधान न्यायाधीशसंग सोधे :—

“हे भणे ! जसले राजभृत्यलाई प्रवजित गर्न, उसले
के पाउँछ ?”

“हे देव ! उपाध्याय हुनेको४ शोर छेदन गर्नु गर्न
अनुश्रावक५ हुनेको जिझो काटनुपर्छ र गण (पूरक)हरूको
करड़ भाँचिदिनुपर्छ !”

न्यायाधीशको कुरा सुनिसकेपछि मगधराजा सेनीय
बिम्बिसार जहाँ भगवान् हुनुठन्थ्यो त्यहाँ गए। त्यहाँ पुगे-
पछि भगवानलाई अभिवादनगरी एक छेउमा बसे। एक
छेउमा बसेका मगधराजा सेनीय बिम्बिसारले भगवान्सँग
यस्तो प्रार्थनागरे :—

“भन्ते ! यहाँ केही राजाहरू अश्रद्धालु तथा अप्रसन्न-
हुने खालका पनि हुनसक्छन्। उनीहरूले ससाना कारणमा
पनि भिक्षुहरूलाई हैरानी र कष्ट दिन सक्छन्। भन्ते !

१. महा. व. पृ. ७७, राजभटवत्यु. महाखन्धक।

२. पूर्णभिक्षुत्व।

३. महामात्य, सेनापति हाकिम अथवा सिपाही जुनसुकै पद भएपनि राजाकी सेनामा भर्ति भएका, राजावाट
तलब पाउनेलाई राजभृत्य = राजभट भनिन्छन्। सम. पा. पृ. ७४४।

४. पूर्णभिक्षुत्व (=उपसम्पदा) प्रदान गर्ने कार्यको लागि मध्यप्रदेशमा घटीमा १० जना भिक्षुहरू र प्रत्यन्त देशमा

५. जना आवश्यक हुन्छ। त्यसैमध्ये उपाध्याय र सङ्घसभालाई प्रस्ताव सुनाउने ‘अनुश्रावक’ चनिन्छ। यी दुइ
कर्ताहरू बाहेक अरू सङ्घसदस्यलाई ‘गण’ भनिन्छ।

५. सिहलमार ‘अनुशासक’

त्यसो हुनाले भिक्षुहरूले राजभृत्यहरूलाई प्रवर्जित नगर्नु-
भए बेस हुन्थ्यो कि ?”

त्यसपछि भगवान्ले मगधराजा सेनीय विम्बिसारलाई
धार्मिक कथाद्वारा सन्दर्शित “सम्प्रहर्षित पार्नु” भयो ।
मगधराजा सेनीय विम्बिसार भगवानको धार्मिक कथाद्वारा
सन्दर्शित “सम्प्रहर्षितभई आसनबाट उठी भगवानलाई
अभिवादन तथा प्रदक्षिणागरी फक्केर गए । त्यसपछि
भगवान्ले धार्मिक कुरा सुनाइ भिक्षुहरूलाई आमन्त्रण-
गर्नुहुँदै—“भिक्षु हो ! राजभृत्यलाई प्रवर्जित नगर्नु ।
जसले प्रवर्जित गर्छ उसलाई दुष्कृत्य आपत्ति (दोष)
लाग्नेछ” भनी भन्नुभयो ।

अपराधीलाई प्रवज्या निषेध

त्यस बहुत मगधराजा सेनीय विम्बिसारले यस्तो अनुज्ञा
दिएका थिए—“थमण शाक्यपुत्रहरूकहाँ गई जो पुरुषहरू
प्रवर्जित हुन्थ्यन्, उनीहरूलाई केही गर्न पाइँदैन; सु-आख्यात
धर्मसावसी दुःख क्षयार्थ ब्रह्मचर्य पालनगर्न सकुन् ।”

त्यसमयमा एक पुरुषलाई चोरीगरेको बापतमा जेल-
खानामा राखेको थियो । उ जेलखाना फोरी भागी भिक्षु-
हरूकहाँ गई प्रवर्जित भई बसेको थियो । मानिसहरू उस-
लाई देखी भन्दथे—“जेल फोरेर आएको चोर यही न हो ।
यसलाई समातो लेजाऊ ।” अहले भने—“हे आयंहो !
यसो न भन्नुहोस् । मगधराजा सेनीय विम्बिसारले यस्तो
अनुज्ञा दिनु भएको छ—‘थमण शाक्यपुत्रहरूकहाँ गई जो
पुरुषहरू प्रवर्जित हुन्थ्यन् उनीहरूलाई केहीगर्न पाइँदैन’” ।

सु-आख्यात धर्मसार्दुःख क्षयार्थ ब्रह्मचर्य पालनगर्न सकुन्” ।
यो कुरा सुनी मानिसहरू कराउँदथे, खिन्न हुन्थे र दुःखी
हुँथे—“यी थमण शाक्यपुत्रहरू अभयचारी हुन्; यिनी-
हरूलाई केही गर्न पाइँन । कसरी यी थमण शाक्यपुत्रहरूले
जेलफोरवा चोरलाई प्रवर्जित गर्छन् !” भिक्षुहरूले भगवा-
नलाई यो प्रवृत्ति सुनाए । भगवान्ले—“जेलफोरवा चोर-
लाई प्रवर्जित नगर्न । जसले प्रवर्जित गर्छ, उसलाई दुष्कृत्य
आपत्ति लाग्नेछ” भनी भन्नु भयो ।

चोरलाई प्रवज्या निषेध

त्यस समय एक पुरुष चोरीगरी भागेर भिक्षुहरूकहाँ
गई प्रवर्जित भई बसेको थियो । उसको नाम राज अत-
पुरमा (कोतमा, अदालतमा, पुलिस विभागमा) उल्लेख
(दर्ता) भएको थियो—“जहाँ भेटिन्छ त्यहीं मार्नु ।”
मानिसहरू उसलाई देखेर भन्दथे—“त्यो चोर यहीन हो;
उसको नाम दर्ता (पुलिस विभागमा) भएको छ । यस-
लाई मार्नु ।” त्यहाँ केही मानिसहरूले भने— हे आयं हो !
यस्तो न भन्नुहोस् । मगधराजा सेनीय विम्बिसारले अनुज्ञा
दिनुभएको छ—‘जो मानिसहरू थमण शाक्यपुत्रहरूकहाँ
गई प्रवर्जित हुन्थ्यन् उनीहरूलाई केहीगर्न पाइँदैन’” ।
यो कुरा सुनी मानिसहरू कराउँदथे, खिन्नहुन्थे र दुःखीहुन्थे
—“यी थमण शाक्यपुत्रहरू अभयचारी हुन्; यिनीहरूलाई
केहीगर्न पाइँन । कसरी यी थमण शाक्यपुत्रहरूले नाम दर्ता
भएको चोरलाई प्रवर्जित गर्छन् !” भिक्षुहरूले भगवान्लाई
यो प्रवृत्ति सुनाए । भगवान्ले—“भिक्षुहो ! नाम दर्ता-

६. महा. व. पृ. ७८: कारभेदकचोरवत्थु, महाक्खन्धक ।

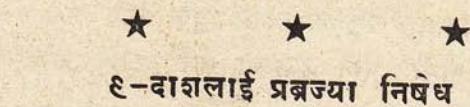
७. महा. व. पृ. ७९: लिखितकचोरवत्थु, महाक्खन्धक ।

भएको चोरलाई प्रवजित नगर्न । जसले प्रवजित गर्छ, नगर्न । जसले गर्छ उसलाई दुष्कृत्य आपत्ति लागेछ”
उसलाई दुष्कृत्य आपत्ति लाग्ने छ” भनी भन्नुभयो । भनी भन्नुभयो ।

६-ऋणीलाई प्रवज्या निषेध

त्यस बबत एक ऋणी पुरुष भागेर भिक्षुहरूकहाँ गई प्रवजित भएको पियोद । धनोहरू (ऋणी दिनेहरू) ले देखेर यस्तो भने — “यही हो सो पुरुष जसले हामी संग ऋण लिएको छ । यसलाई समाती लैजाउ ।” त्यहाँ केहि मानिसहरूले भने — ‘हे आर्यो ! यसो न भन्नुहोस् । मगधराजा सेनिय विभिसारले — ‘जो मानिसहरू श्रमण शाक्यपुत्रहरू कहाँ गई प्रवजित हुन्थन उनीहरूलाई केहीगर्ने पाईदैन । सु-आख्यात धर्ममा दुःख क्षयार्थ ब्रह्मचर्य पालन गर्न सकुन्’ भनी अनुज्ञा दिनुभएको छ ।” यो कुरा सुनी मानिसहरू कराउदथे, खिच्छ हुन्थे र दुःखी हुन्थे — ‘अभय-चारी हुन यी श्रमण शाक्यपुत्रहरू; यिनीहरूलाई कोहि पनि गर्न पाईदैन । कसरी यी शाक्यपुत्रहरूले ऋणी पुरुषलाई प्रवजित गर्नन !’’ अनि भिक्षुहरूले भगवान्लाई यो प्रवृत्ति सुनाए । भगवान्ले — “भिक्षु हो ! ऋणी पुरुषलाई प्रवजित

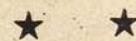

६-दाशलाई प्रवज्या निषेध

त्यस समय एक दाश-पुरुष भागेर भिक्षुहरूकहाँ गई प्रवजित भएको पियो९ । मालिकले देखेर यस्तो भन्यो — “यही हो हात्री दाश । यसलाई समाती लैजाउ ।” त्यहाँ केही मानिसहरूले भने — “हे आर्य ! यसो न भन्नुहोस् । मगधराजा सेनीय विभिसारले — ‘जो मारिसहरू श्रमण शाक्यपुत्रहरू कहाँ गई प्रवजित हुन्थन, उनीहरूलाई केही गर्न पाईदैन । सु-आख्यात धर्ममा दुःख क्षयार्थ ब्रह्मचर्य पालन गर्न सकुन्’ भनी अनुज्ञा दिनुभएको छ ।” यो कुरा सुनी मानिसहरू कराउदथे, खिच्छ हुन्थे र दुःखी हुन्थे — “यी श्रमण शाक्यपुत्रहरू अभयचारी हुन्; यिनीहरूलाई केही गर्न पाईदैन । कसरो यी श्रमण शाक्यपुत्रहरूले ऋणी पुरुषलाई प्रवजित गर्नन । अनि यो कुरा भिक्षुहरूले भगवान्लाई सुनाए । भगवान्ले — “भिक्षु हो ! दाश-पुरुषलाई प्रवजित नगर्न जसले प्रवजित गर्छ, उसलाई दुष्कृत्य आपत्ति लाग्ने छ” भनी भन्नुभयो ।

यही नेपालको एक अंचलबाट निस्केको एक छिल्कोले जगको तम तमाम पान्यो । मानव जातिमा नवीन चेतना, नवीन भावना जसले ल्यायो, पशुहरू हाम्रा मूक भाइ हुन् भन्ने ज्ञान-ज्योति जगाई हामी पनि हृदयको तम हटाई “गौतम” बन सकौं !

बुद्ध प्रति-

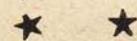
भीमनिधि तिवारी

(१)
समुद्रभन्दा ज्यादा ठूलो, आकाशभन्दा पनि ठूलो दुइ अक्षरको ऐउटा शब्द, मधुर शब्द, ‘दया’ हो । रत्नाभूषण कांचन-मुद्रा निरर्थक संपद, सार्थक अर्थ त्यही हो । जति जति सब्दहाँ त्यही अर्थ कमाई हामी पनि अरू अर्थको प्रवृत्ति हटाई “सिद्धार्थ” बन सकौं !

(२)

हामी आफूलाई मानव भन्दौ, मानवताको अभिव्यञ्जन गल्हाँ, दानव ह्वाँ सब । परस्पर कस्तो सधर्ष छ हाम्रो ! विश्ववन्धुताको, एकताको सुन्दर भाव फिजाई शान्त चित्ते औ शान्त वृत्तिले अंतःवक्षु लगाई हामी पनि अज्ञानको नींद हटाई “बुद्धदेव” बन सकौं !

(३)

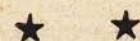
कपिलवस्तु

- माधव प्रसाद घिमिरे

कपिलवस्तु यही हो
सुन्दर रूपन्देहीको
शाक्यको सन्थागारमा गणले गर्ने मन्त्रणा
सांक्षमा राज-भवन-द्वारमा बजे वहना
सांक्षको पारी रातमा
एकान्त खोपी खाटमा सुतेकी गोपा झूलमा
थाकेकी वन डुलेल जुन्किरी जस्तै फूलमा
ममतामयी आमाको
तकिया हाली कुमको

दूधको मन्त्रो मुखले
टोकेर मीठो मुखले सुतेको सानु राहुल
वदन निद्रा-कोमल-

एकै र वार	हेरेर
रसिला आँखा	फेरेर
रातको बत्ती	फुकेर
अङ्ध्यारामनि	लुकेर
दिलको दैलो उघारी	निस्किए राजकुमार
हिसाले ध्वस्त	धरतीमा
करुणामय	मूर्तिमा
लिएर मुद्रा	अभय
ममताको हृदय	ओर्लिए बुद्ध औतार

लुम्बिनी : (हिजो, आज र भोलि)

लुम्बिनी संसार भरका बौद्ध धर्मावलम्बी-हरूका लागि मात्र होइन शान्तिप्रेमी मानव मात्रका लागि पनि एक तीर्थस्थल हो । आजभन्दा २५ सय वर्ष जति अवियसे ठाउँमा भगवान बुद्धको जन्म भएको थियो । यस पर्तिका लेखकलाई पनि त्यस तीर्थस्थलमा एक बाजी पुराने, त्यस पावन भूमिमा एक बाजी टेक्ने ठूलो इच्छा थियो । संयोगवश सो इच्छा यस पटक पूरा हुन गयो ।

उत्खननबाट पाइएका प्रमाणहरू अनुसार नेपालको पश्चिमी तराईको तौलिहवानिरको तिलौराकोट नै शाक्यहरूको प्राचीन नगर कपिलवस्तु हो र कपिलवस्तुको पूर्वतिर कोलियहरूको राज्य देवदह थियो ।

शाक्य राजा शुद्धोदनकी रानी मायादेवी गर्भवति थिएन । उनी संभवतः प्रसवका लागि आफ्नो माइति देवदह जान छिडिन । हुन सक्छ त्यस समय कोलिय शाक्यहरूमा माइतीमा सुत्केरी हुने चलन थियो । तिनताक शाक्य तथा कोलियहरूको राज्यको बीचमा प्रसिद्ध लुम्बिनी उद्यान थियो । यो स्वर्गको उद्यानसंग दांजइन्थ्यो । उक्त उद्यान शाक्य र कोलियहरूको साझा उद्यान थियो । देव इच्छा, त्यही उद्यानमा पुरेपछि रानी माया देवीलाई प्रसब पोंडा भयो र एउटा सालको रूखमुनि बैशाख पूर्णिमाको दिन राजकुमार सिद्धार्थ गौतमको जन्म भयो ।

भगवान बुद्धको ज्ञान प्राप्ति पछि लुम्बिनीले उन् प्रसिद्ध प्राप्ति गन्यो र यो एक पवित्र तीर्थस्थलको रूपमा प्रतिष्ठित भयो । तर भगवान बुद्धको अन्तिम समयतिर नै कोशलका राजा विड्डभले कपिलवस्तुमा हमला गरी

केशवराज पिडाली

.....
शाक्यहरूको कत्लेआम गरे । शाक्य तथा कोलियहरूको काठमाडौंतिर भागभाग पन्यो । कालान्तरमा शाक्य नगरी कपिलवस्तु, पवित्र तीर्थस्थल लुम्बिनी र कोलिय नगर देवदह उजाड भयो र इतिहासको गर्भमा लोप भयो ।

पछि सच्चाई अशोकले पवित्र स्थल लुम्बिनीको खोज तलाश गराई यसको उद्घार गरे । उनले बुद्ध जन्मेको ठाउँमा एउटा स्तम्भ खडा गराए र त्यसमा ब्रह्मीलिपिमा उत्कीर्ण गराए— बुद्ध यही जन्मेका थिए । यो सब पनि फेरिपछि कालान्तरमा इतिहासको गर्भमा हरायो । हुँदा हुँदा मानिसहरूलाई कपिलवस्तु, लुम्बिनी र देवदह कहाँ पछं त्यो समेत पत्तो भएन । सबैको धारणा भयो यी सबै ठाउँ पटनाको यता उता कतै पर्दछन् । इस्वी सन् १८९५-९६ तिर श्री छण्डा शमशेर र डा. ए. पगुहररको उत्खननबाट नेपालको पश्चिमी तराई निगलसागर, गोदी-हवा र पडरीयामा तीनटा अशोक स्तम्भहरू फेना परे । १८९८ मा वृद्धिश सरकारको निर्देशनमा भारतका पुरातत्वविद श्री वी. सी. मुखर्जीले अनेक उत्खननहरू गरी निगलीसागरलाई कत्तकमुनि बुद्धको ठाउँ तिलौराकोटलाई राजा शुद्धोदनको राजधानी कपिलवस्तु, पडरीयालाई भगवान बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनी र गोदीहवालाई कक्ष्यान्द बुद्धको स्थल भनी प्रमाणित गरे ।

सन् १९३४-३५ मा श्री केशर शम्शेरले पनि लुम्बिनीको उत्खनन गराएका थिए । तर त्यो उत्खनन वैज्ञानिक थिएन । अब १९७०-७१ देखि भने नेपाल पुरातत्व

विभागले यी सबं प्राचीन ठाउँहरूको उत्खनन आफ्नो हातमा लिएको छ र धेरै ने पुरातात्त्विक महत्वका कुराहरू त्यहाँ भेटिए जान थालेका छन् ।

१९५६ मा स्वर्गीय श्री ५ महेन्द्रबाट लुम्बिनीको विकास गराउने अठोट गरिबकस्यो । १९६७ मा राष्ट्र-संघका तत्कालीन महामन्त्री श्री उथान्त नेपाल आउनु हुँदा लुम्बिनी विकास योजनालाई एउटा अन्तर्राष्ट्रिय योजनाको रूप दिने आह्वान गर्नु भयो ।

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र स्वर्यं लुम्बिनीको विकासमा ठूलो चाख राखिवकसन्त्य । मौसूफ सरकारके प्रेरणाबाट एक नयाँ तुम्बिनी विकास योजनाको गठन भएको छ । यस्तै एउटा लुम्बिनी विकास समितिको गठन न्यूयोर्कमा पनि भएको छ । यसमा नेपाल लगायत विश्वका जम्मा १३ राष्ट्रहरू सदस्य छन् ।

लुम्बिनीको विकासका लागि एउटा महत्वाकांक्षी गुरु योजना तयार गरिएको छ । यसका लागि स्वेच्छाले प्राप्त हुने चन्द्राको रकम ६५ लाख डलर पुग्ने अनुमान छ । गुरु योजनाको लागत मात्र ८ लाख डलर पुग्ने अनुमान छ । यसमा योजनाका लागि जग्गा अधिग्रहणको मुद्दाबजाको ७ लाख डलर जितिको रकम, जुन श्री ५ को सरकारले व्यहोने छ, सम्प्रिलित छैन ।

लुम्बिनीलाई सिद्धार्थनगरसंग जोड्ने २० किलोमिटर लामो सडकको निर्याण पूरा हुने अवस्थामा पुरोको छ । यसको लागत २० लाखौडलर पुग्ने अनुमान छ । बीचमा ५५ चार नदीहरूमा घघर, तिनाउको पुल पूरा भएको छ र दानो नदीको पुलको काम भर्खर प्रारम्भ भएको छ ।

लुम्बिनी विकासको गुरु योजनामा तीन मौलिक कुराहरू (१) लुम्बिनी प्रास, (२) मठबासीय विदेशी अन्तःझेप्र १ (३) पवित्र उद्यानको निर्माण समाविष्ट छ । यी

तीन क्षेत्रमा एक एक क्षेत्रको क्षेत्रफल एक एक स्ववायर माइलको हुनेछ । सात माइल लामो तीन माइल चौडा यो क्षेत्र लता, वृक्ष, बाग बर्येचा, मठ, म्युजियम, होटेल र ताल तलाउहरूले भरिपूर्ण हुनेछ । यस प्रकार तीर्थयात्री, पर्यटक र पुरातत्त्वविद् सबैलाई यस क्षेत्रले आकर्षित तुर्याउने छ । योजना सात वर्षमा पूरा गरिने लक्ष्य राखिएको छ । यस प्रकार सरसर्ति हेर्दा योजना बडो महत्वाकांक्षी देखिन्छ ।

विकासका लागि सबभन्दा पहिले चाहिने कुरोहो बाटो त्यो संभवतः आउंदो हिउँदितिर पूरा हुनेछ । त्यसपछि नै अनि अन्य कार्यहरू प्रारम्भ गर्न सकिने छन् । लक्षावधिमा कार्यहरू पूरा हुन सक्ने कुरो त रकमको प्राप्ति, काममा संलग्न व्यक्तिहरूको इमानदारी र दक्षतामा भर गर्दछ । यस विषयमा अहिले नै केहो भन्नु गाहारो छ ।

लुम्बिनीमा अहिले नै पनि अनेक देशका बौद्ध तीर्थयात्रीहरू र पुरातत्त्वविदहरू आई नै रहेकाछन् तर ती सिद्धार्थनगर भएर जाने होइनन् । ती त भारतको ककरहवा हुँदै आउँछन्, दिन भरि वस्त्र्यन र फर्कन्छन् । श्रद्धालु तीर्थयात्रीहरूलाई गौतम बुद्धको त्यस जन्मस्थलमा एउटै वस्ने र खाने ठाँउँ-सम्म पनि त छैन ।

भारतको सीमा स्थित ककरहवा लुम्बिनीबाट मोटरमा १५/२० मिनेटको दूरीमा छ । लुम्बिनी देखि त्यहाँसम्म भारतद्वारा नै निर्मित कालोपत्रे सडक छ । तर हाल यो विश्री सकेको छ । हाल तीर्थयात्रीहरू कार बसद्वारा यही भत्केको बाटोबाट आउने जाने गर्दछन् । त्यसो त दिनको एउटा वस श्रद्धालु जनहरूलाई लिएर सिद्धार्थनगर-बाट लुम्बिनी जानु आउने गर्दछ तर यो वर्षादि शुरु भएपछि वन्द हुनेछ किनभने निर्माणाधीन सडकको दुई पुल वर्षादि अधि पूरा हुन सक्दैन र सडकके पनि

एक सानो भाग अरु कच्चै छ ।

यी सबै कुराहरु दृष्टिगत गरी हेर्दा लुभिवनीमा तत्कान
लेका लागि पनि एउटा सानो तिनो होटेलको आवश्यकता
छ, जसबाट आगन्तुक तीर्थयात्रीहरु इच्छा भएमा केहि दिन
त्यहाँ बस्न सकुन । लुभिवनी विकास योजनाले शायद यिनै
सबै कुराहरुरो विचार गरी हाल त्यहाँ एउटा होटेल घरको
निर्माण पनि गर्दैछ ।

जे होस् तर यस पवित्रका लेखकको एउटा धोको भने
धोको नै रह्यो ।

कपिलवस्तुसम्म पुगेर त्यहाँका विषयमा पनि
केही जान्ने, केही बुझ्ने र केही अध्ययन गर्ने मौका
मिलेन ।

(गोरखापत्रको सौजन्य बाट)

अपभ्रंश

शब्दको उचारण बिग्रेकोलाई अपभ्रंश भनिन्छ ।
भाषाका कुनै शब्दहरु धेरेकाल पाँच यादै नहुनेगरो क्रमशः
उच्चारणमा परिवर्तन हुदैगएका दुन्छन् । तो शब्दहरुमा
स्वरध्यञ्जन र अक्षरको घटबढ हुन गएको पाइन्छ । जस्तै
देवपाटनलाई नेवारहरुले गोल देश भन्दछ । 'गोल देश'
गोलः देशको अपभ्रंशहो र चावहिलसाई, चावहि भनिन्छ
त्यो पनि "चारवहि" को अपभ्रंश हो । यी दुइ शब्दहरुको
पहिलोमा चन्द्र विन्दु र बिसर्ग घटे, दोस्रोमा 'र' अक्षर
घटचो । यस्तो किसिमसंग गोल देश र चावहि दुबै शब्द-
हरुमा अपभ्रंशको विश्वास लाग्दो क्रमिता पाइन्छ ।

तर वर्तमान समयमा अनौठा चलन चलिरहेको देखिन्छ
कि यस्तो विश्वासनीय क्रमिकताकोखालै नराखो एक शब्द
को अपभ्रंशलाई अर्कै शब्दको अपभ्रंश मानेको पाइन्छ ।
स्वयंभू र सेंगु शब्द यसका जवलन्त उदाहरण हुन ।

काठमाडौंका नेवारहरुले स्वयंभू स्थान जानुलाई सेंगु
वनेगु" भन्दछन र सेंगु' शब्द स्वयंभूको अपभ्रंश हो भनी
शिक्षितहरुले समेत भनेको सुनिन्छ । सेंगु अर्कै शब्दको

गोविन्दलाल सि. कु. बनेपा

अपभ्रंश हो र स्वयंभूको होइन । अपभ्रंशलाई विचारै
नगरी अर्थ लगाइ दिनाले समाजलाई यस्तो विश्वास भैसके
कोछ कि सेंगुनै भगवान स्वयंभू हो । जुनजातिका मानिस-
लाई यस्तो निराधार कुराको विश्वास भै रहेको छ, उनीहरु
कै भाषा हो 'सेंगु' को अर्थ हो बिग्रेको ।

यस्ता अपभ्रंशहरु बुद्ध धर्मका देवस्थलको नामको
मात्र होइन कि अरु देवस्थलका नामहरुको पनि यस्तै अप-
भ्रंश पाइन्छन । बनेपाका नेवारहरुले चण्डेश्वरीलाई 'चास-
दचो भन्दछन । चण्डेश्वरी जानुलाई 'चण्डेश्वरी वनेगु' नभनी
कन "चासले वनेगु" भन्दछन । यतिमात्र होइन चण्डेश्वरी
खोलालाई "चास खुसी" र चण्डेश्वरी वनलाई "चास गु"
इत्यादि ।

'सेंगु' शब्दलाई स्वयंभूको अपभ्रंश भनेजस्तै 'चासदचो'
शब्दलाई पनि चण्डेश्वरीको अपभ्रंश भनेको छ ? छैन ।
'चास-दचो' चास र दचोको संयुक्त शब्द हो । नेवारीभाषा
मा 'दच' को अर्थ देवता या देवी हो र चास शब्द चाशिको

अपञ्चंश हो । यहाँ सबाल उठदछकि चाःशिको अर्थ के ?

जस्तो काठमाडौं उपत्यकालाई इतिहासकारहरूले उस-
बेलाको जलासय मानेका थिए; त्यस्तै भौगोलिक दृष्टिकोण
ले बनेपा उपत्यका पनि चारैतिर ढाँडाहरूले घेरिएको एउटा
जलासयने थियो । त्यस जलासयको दक्षिण पट्टि धनेश्वर
र बनासे ढाँडोको बीचभाग खुले र पानो बग्यो । त्यसरी
खुलेर गएकोलाई नेवार भाषामा 'चालावन' भनिन्छ ।
त्यहि चालावन, चाय्केगु क्रियाको संज्ञा हो 'चा' जस्तै खापा
चाला ? चाः । चाःको अर्थ हो खुला या निकाशा ।

पानीले त्यस ढाँडोलाई जतिजति खियाउदै लग्यो उति
उति नै अगला भागमा बग्ने चण्डेश्वरी खोला चण्डेश्वरीबन
मुनी बगेको देखियो र त्यस निकाशको शिरमा अथवा त्यस
निकाश बाट बग्ने पानी जलासयको शिरमा बगेको हुनाले
त्यस खोलालाई "चाःशि खुसी" निकाशको शिरमा बग्ने
खोला, त्यस बनलाई "चाःसिगु" निकाशको शिरको बन र
देखीलाई पनि "चाःशि दधी" निकाशको शिरको देवि
भन्न लागे । वर्तमान प्रचलित शब्दहरूः— "चासहो"
"चास खुसि", "चासगु" यी तीनै शब्दहरू चा-शिद्यो,
चाःशिगु, चाःशिखुसिको अपञ्चंश हो ।

त्यस्तै काठमाडौं र पाटनका निवासीहरूले 'सेंगु' भन्छ
तर भक्तपुर निवासी र बनेपालीहरूले सिगु भन्दछन् ।
वास्तवमा सेंगु र सिगु देवतालाई भनेको नभै त्यस ठाउँ-
लाई भनेको हो । त्यस ठाउँलाई सेंगु र सिगु किन र
कहिले देखि भनिए भन्ने ऐतिहासिक तथ्य न भएता पनि
हात्रो दिमागमा त्यस विषय कल्पना उठने विषय बस्तुहरू

छन् ।

स्वयंभू देखी पशुपति सम्म का नयाँ बस्तीको राजा
धर्मकिर थिए भन्ने इतिहासमा पाइन्छ । उस बेलाको
बस्ती अहिलेको जस्तो घना शहर नभै स्वयंभू ढाँडोको
फेदफाद देखी, फरक फरकमा पशुपति निर देवपाटन सम्म
गाउँहरूको बस्ती भयो होला । आगो र पानी भार्तिसको
लागी नभै नहुने बस्तु हुन । स्वयंभू ढाँडो वरपर अर्थात
नजिकका गाउँलेहरूले स्वयंभू ढाँडोबाट दाउरा प्राप्तगर्ने गरेका
होलान । दाउरालाई नेवारी भाषामा 'सिं' र दाउरा लिने
बनलाई 'सिंगु' भन्छ । त्यही 'सिंगु' को अपञ्चंश होला
सिगु र सेंगु ।

उसबेला एक पंथ दोकाज भने जस्तै बनमा दाउरा
लिन जाने र स्वयंभूको पनि दर्शन गर्ने गर्दै होला । दाउरा
'कै लागि जानुपर्ने ठाउँ हुदा 'सिंगु' बनेगु' शब्द चलन
चलतीमा आइसकेको हुनाले धेरै समय पछी ठूलो शहरको
बस्तीबाट "दाउराको लागि होइन" स्वयंभूको दर्शनार्थ
जानुलाई पनि "सिंगु" बने नै भयो होला । युगों पछी
सिंगुको अपञ्चंश सिगु र सेंगु भैसकेर पनि आपना चलन
चल्टीको शब्दलाई छोडन नसकेको हुनु सक्छ । यस्तै
भएर होला । भारतको स्वर्गीय प्रधान मंत्री जवाहरलाल
नेहरूले The discovery of India कित्ताको १०३
पानामा लेखन भएको "Words change their
meanings from age to age and old
ideas transform themselves into new
often keeping their old attire."

तीर्थं करको कठिनाइलाई त्यस समयका मानिसहरूले बुझन सकेनन् । एउटा धर्म संस्थाको स्थापना गर्नुलाई तथा त्यसको सञ्चालन गर्नको लागि अनुभव चाहिन्दै-मौलिक ज्ञान, असीम संयम, निराशता मार्ग, विजय गन शक्ति, असाधारण मनोवैज्ञानिकता, निष्पक्षता तथा निःस्वार्थता । यो कुरा धेरै कम व्यक्तिले मात्र बुझ्दछन् । कैद्योंवर्ष तपस्या गरिसके पछि जब केही सफलता पाउँदछ,

अनि मात्र त्यसको धेरै अनुयायीहरूले उनको सफलतालाई देखन सक्छन् । किन्तु उनको जुन असाधारण मौलिक ज्ञान, योग्यता तथा गुणहरू छन्, त्यतातिर उनीहरूको ध्यान ने जाँदैन । तिनीहरूले त्यो सफलताको दुर्लभता बारे केही जान्दैनन्, अथवा त्यसको नक्कल गर्न तयार हुन्छन्, त्यसो भएन भने त्यस सफलतालाई खोसेर लिने इच्छा गर्छन् । यसरी तिनीहरूले अर्काको कमाइ खोसेर आफ्नो पतन गरीरहेका छन् । तिनीहरूले तार्थं करत्व तथा गुरुत्वको चाहना गर्दछन् । तर आफ्नो साधुताने खतम गरी रहेकाछन् । साधु संस्थाको नाश गरिरहेका छन् । साधु संस्थामा आफ्नो साधुता सिद्धिएर जाँदा मनुष्यले आफ्नो तथा अर्काको कल्याणको लागि होइन किन्तु अहंकारको पूजाको लागि व्याकुल हुँदा त्यो व्यक्ति संसारको भयंकर भन्दा पनि भयंकर प्राणी बन्छ । देवदत्त पनि यस्ता भयंकर प्राणीहरू मध्ये एउटा हो । नाम मोहको कारणले उसको कसरी पतन भयो, त्यो म जान्दछु । र त्यो कुरा उ आफैलाई पनि थाहा छ । तर नाम मोह अन्धताले गर्दा उसको बुढी भ्रष्ट भइसक्यो । साधारण व्यावहारिकतालाई बुझ्ने बुढिले समेत उसमा रहेन । उसलाई यति पनि ज्ञान छैन कि कुन वस्तु न मान्ने हो र कुन वस्तु मान्ने हो । ती वस्तुहरू जस्तो

देवदत्त-विद्रोह

अनु० केशरी

प्रस्तुत लेख भिक्षु महानाम कृत नुगः पुस्तक जुनकि बुद्धको डायरीको रूपमा लेखेको पुस्तकबाट अनुदित हो । सं०

.....
कि सच्चा यश, आदर तथा पूज्यता अःयन्त दुर्लम छन् ।

देवदत्तले सधैं यो सपना देखिरहेको छ कि मलाई प्राप्त भएको जस्तो पूज्यता उसलाई कहिले प्राप्त होला । संसारलाई मैले के दिए र मैले के कति त्याग गरे यसतक भने उसको ध्यान गएको छैन । एउटा कुमुकले बाबुको सम्पत्ति जसरी चाँडै नष्ट गर्दछ, उ पनि त्यसरी ने गरिरहेको छ ।

अस्ती उसले मलाई भन्यो— भन्ते, हजुर वृद्ध भइ-सक्नु भयो, यसैले हजुरले आराम गर्नु होस तथा संघको संचालक मलाई बनाउनु होस ।

मैले भनै— देवदत्त, संघको संचालक कसलाई बनाउने हो त्यसमा मैले विचार गर्नु छ । जो संघको संचालक हुन योग्य छ उसमा यति गम्भीरता अवश्य हुन्छ कि उसले

संघको संचालकत्व मागेर लिने छैन ।

मेरो कुरा सुनी देवदत्त रिसले चूर भयो र लाज पनि मान्यो र चूप लागेर बस्यो । केही छिन पछि उसले फेरि भन्यो— भन्ते, मैले संघको कति हेर विचार गर्दछु । र दृष्टि पुन्याई रहेछु त्यसमा हजुरले ध्यान नै दिनु भएन ।

मैले भने— मैले ध्यान दिइरहेकोछ । त्यसले त मैले तिमोलाई संघको भार नदिएको हुँ । तिम्रो मुख्य काम त अहिले यही भइरहेछ कि केही पनि भिक्षु मेरो प्रेमपात्र नहोस, कसौंको पनि विशेष योग्यता वा श्रद्धाको पात्र मेरो तर्फ नहोस । संघको हितैषी भएर एकातिर तिमोले मलाई बहुधा सबै भिक्षुहरूको दोष सुनायो । फेरि अर्को तर्फ तिमोले भिक्षुहरूको मनमा म प्रतिको श्रद्धा घटाई दियो । यही कारणले गर्दा कति श्रद्धाले भिक्षु संघमा आई प्रश्नज्या ग्रहण गर्न आएका श्रद्धालुहरू तिम्रो कुराले गर्दा तिम्रो चालवाजीले गर्दा श्रद्धाहीन भई पुनः गृह्यप दब्न गए । म छंदा छंदे तथै तिम्रो हातमा कुनै अधिकार न भइकन पनि तिमोले संघको यस्तो हीन दशा बनायो, धेरै राजाहरूका श्रद्धा घटाई दियो । यस अवस्थामा तिम्रो संचालकत्वमा संघलाई सुम्पे भने यो संघ थोरै दिनमा नै नष्ट भएठ हुनेछ । तिम्रो सबै किसिमका चालवाजी मलाई थाहा छ । तिम्रो जुन चालवाजी तिमोलाई ज्ञात छैन, त्यो पनि मलाई थाहा छ । तिमोले मलाई ठग्ने इसारो लिई आयो । तर बास्तवमा तिमी ओकै उगिएका छौ । यदि तिमोमा यस्तो चालवाजी न भएका भए, तिमी सच्चा इमान्दार भइ दिएको भए धेरै समब थियो कि तिमोले नै संघको संचालकत्व पाउने थियो । परन्तु तिम्रो इर्थ्या अकृतज्ञता, नाम— मोह तथा यशको लुट्ले

गर्दा तिमोलाई वर्वाद बनाई दियो । अब त भिक्षु बन्नलाई पनि तिमोमा धेरै चित्त-भुद्धि चाहिएछ ।

जब देवदत्तले थाहा पायो कि भगवानलाई उसको भित्री हृदयमा रहेको कुरा समेत सबै थाहा रहेछ, अनो उनिराश भयो । दुःखी भयो । कुदू भई भई भगवानको शत्रु भन्यो ।

उ गएर अजातशत्रु संग मिल्न गयो । मेरो हत्याको लागि प्रयत्न गरायो । तर उसको सबै छल ध्येय भयो । अन्तमा तुकी छिपी कन उसले मलाई पर्वतबाट ढुङ्गाले हानेर त्यायो ।

त्यो ढुङ्गाले मलाई लागेन, तर एक टुक्रा चक्केर खुट्टामा लायो, जसले गर्दा खुट्टाबाट रगत आयो । नाम मोहले गर्दा गर्दा मानिस कति नीच हुन सबै यसको उदाहरण यही देवदत्त हो ।

यसपछि उसले के के चालले काम गर्दो त्यो त यो भन्दा पनि आश्चर्य पूर्ण छ । अस्ति सभामा आएर उसले सबैको अगाडि भन्यो— भन्ते हजुरले नियम बनाई दिनुस कि भिक्षुहरू, जंगलमा बस्नु पर्छ, युत्रो याप्रो नै लगाउनु पर्छ आदि भने, किन यसबाट भिक्षुहरू बीतराग तथा निर्मल चरित्र हुन्छन् ।

देवदत्तले अहंकार वश के सिद्ध गर्नु खोज्यो भने, संघ निर्मल गर्ने बारेमा मलाई भन्दा पनि बढता उसलाई थाहा छ । तथा मैले भन्दा पनि उसले धेरै बुझदछ । पापीमारले मानिसहरूलाई यही प्रकारले आफ्नो वशमा ल्याउँछ । देवदत्त मारको पांग्रामुनि पन्यो । त्यो मूर्खले यति पनि जानेको छैन, कि असंघमतालाई जंगल तथा युत्रो लुगाले छेवन सबैन । जंगलमा बस्ने भिक्षुहरू पनि समाजको लागि बोक्छ हुन्छ । कहिले काही निम्नत्रणा

स्वाकार गरेन भने, मानिसहरूको व्याकुलता बौलहाउँछ, जसरी निर्गंठ साधुहरूद्वारा भइरहेकोछ । तर देवदत्तलाई यस कुराको के मतलब ?

उसलाई त यस आपनो धर्मात्मता देखाउनु छ र आचार्य हुनलाई पोग्य भनेर देखाउनु परेको छ । अथवा आपनो अङ्ग एउटा संघ बनाएर तीर्थंकर कहलाउने इच्छा छ । त्यसेले उसले मतभेदका निहुँ खोजो रहेको छ । अन्यथा त्यो निमन्त्रणमा न गए पनि वा जंगलमा बसे पनि कुत्रो लुगा लगाए पनि उसलाई कसले रोक्छ ? तर उसलाई त आपनो संघ बनाउनु परिरहेको छ । मेरो कमाई खोसी धनबान बन्नु परेको छ । आफूलाई तीर्थंकर घोषित गराउनु परेको छ । तर यस प्रकारको छलले

के तीर्थंकर होला ? मानिसहरूलाई धोका दिएर चार दिन बेही तीर्थंकर कहलायो भने पनि अन्तमा रहस्य खुलि हाल्दै, उसको नाम मोह प्रति मानिसहरूले घृणा गर्दैन् । यस प्रकारले त्यो साधारण भिक्षु पनि हुँदैन ।

देवदत्तले यस्तै पतनको बाटो अपनाई रहेछ । मत भेद तथा धर्मात्मताको आड लिएर उसले पाँचसय भिक्षुहरूआई अनुयायी बनाई रहेछ । पापीमारले, यो देवदत्तलाई कस्तो नराञ्चो संग शिकार गयो । यसले मलाई अलि खेद भयो ।

मनुष्यले इमान्दारै छोडेर स्वार्थ वश संसारलाई ठग्ने इच्छा गयो भने— त्यो आफै यस्तो प्रकारले ठगिन्दै कि त्यसको उदाहरण देवदत्त छ ।

—०—

बुद्ध जयन्तीको सन्दर्भमा—

भिक्षु कुमा काश्यप

आज २५२२ साँ बुद्ध जयन्ती मनाउंदै छौ । जन्म, सम्बोधि लाभ तथा महापर्निवाण जस्तो तीन सुखयोग जुटेको राजकुमार सिद्धार्थ, बोधिसत्त्व सिद्धार्थ, शान्ति नायक गौतम बुद्धको स्मृति दिने जयन्ती प्रति वर्ष एक एक थिंदै यो पुण्य स्मृति— सम्बत् आज २५२२ पुगि सथ्यो । तर हाम्रो दृष्टिकोणमा तै विचित्र असंतुलन छ । हामीले पढेको इतिहासमा हार जीतको तथ्यांक बढी हुँथ्यो, राजा महाराजहरूको जन्म मितिको संख्या सुचि

मात्र बढी हुँथ्यो । बुद्ध यस्तै अन्य महापुरुषहरूको उपदेश द्वारा प्रभावित व्यक्तित्वको समीक्षात्मक विवेचन हुँथ्यस्थीर्ण को रूपमा वर्णन गरेको इतिहासमा पाइँदैन । एक पाठ्यक्रमको अनिवार्य विषयको रूपमा हामीले पढेका छैनौ । हाम्रो ५० जन्ममा यस्ता पुण्य स्मृति मार्फत हामीले उठाएको हाम्रो मातइताले उठाएको लाभको स्पष्ट बोध हामीमा छैन । यसै कारण प्रस्ता समारोहहरू एक धार्मिक समारोह अथवा रात्रिय कर्तव्यको औप-

चारिक-कार्य जरतो मात्र हामीलाई बोध हुन आएको छ । हाम्रा यस्ता आधारभूत त्रिटिलाई हटाउन सिद्धान्त तः नेपालको शिक्षा पद्धतिले स्वीकारेको छ, तर नैतिक-प्रवचन यथा आवश्यक सुखचिपूर्ण रूपमा आज सम्भ भएको छैन । मलाई लाग्छ मस्तिष्क विकासको अनुपातमा सहृदयताको विकास गर्ने तिर ध्यान नदिने हो भने आजका अध्ययन-अध्यापनको पद्धतिबाट, व्यवस्थाबाट र शैलीबाट भविष्यसा भयंकर परिणाम निस्क्ने सम्भावना छ । अतः शिक्षित बेकारी समस्याबाट राष्ट्र जति सतर्क हुनु जरूरी छ । त्यति नै सहृदयताको स्वभावमा अति हुँदै गइरहेको मानव-परम्परातिर गहिएर विचार गर्नु आवश्यक छ ।

आजको संसार संघर्षको संसार छ । हजारौं बुद्धि-जीवीहरूको हत्या, जन आकांक्षाको पर्दा भित्र बर्दौं देखि चलिरदेको युद्ध र रक्तपात, निजी स्वार्थ रक्षायं भर्तु माथि गरिने अन्याय इत्यादि समस्या भएको यो विश्वमा जटि लता हीन शान्ति, व्यवधान रहित स्पष्टता, सुमधुर आत्मत्व भावना युक्त मानवता जगाउने काम, साधारण काम

होइन । सुदूर भविष्यतिर ध्यान दिने भए हामीले यो असाधारण काम यथाशक्य गरीहाल्नु पर्छ । अणु शस्त्रका शक्तिको परिधिभित्र सीमित शान्तिको आकांक्षा र संतुलन अत्यन्त शोचनीय छ । यस विषयमा आज सम्भ भएका उपायहरू तावकालिक मात्रे छ । यस माथि आज शान्ति प्रतिको जन आकांक्षाले पूर्ण विजय पाउनु छ । शान्तिको आस्था सबल तुल्याउनलाई शान्तिका समुत्तर हारा गरेका कार्य र परिणामको बोध जन-मानसमा त्याउन परेको छ । यस्ता जयन्तीहरूको व्यावहारिक परिवालन गर्नु आवश्यक छ । वस्तुतः बुद्ध-धर्म मान्यताको अर्थ अक्षना पुष्प-धूप प्रदीप र नैवेद्यमा सीमित हुने होइन, मन्दीर विहार गुम्बामा मात्र परिवेष्ठित हुने होइन । पूर्णिमा, अष्टमी अथवा औसीमा मात्र कुञ्ठित हुने होइन । बहु बुद्ध-धर्म मान्यताको अर्थ हो तन, मन र चरन शुद्ध हुनु, परोपकारी हुनु, कर्तव्य परायण हुनु, शान्ति प्रिय हुनु अनि हुनु जागृत र गतिशील ।

यस्तै प्रेरणा पाउन र प्राप्त प्रेरणा चिरकालीन छ । उन २५२२ सौ बुद्ध जयन्ती मनाउन हामी तत्पर छौं ।

बुद्धत्व प्राप्ति र निर्वाण

-भिक्षु धर्मरत्न एम् ए.

शीतल प्रतीत हुन्छ । रमाइलो लाग्छ अनुमान हुन्छ कि चन्द्रमा साल भर विकसित हुँदा हुँदा आज पूर्ण अवस्थामा पुरोको छ । यस्ति मात्र होइन, आज फूलहरूमा यौटा नयाँ शोभा थपिए जस्तो लाग्छ । मन्द मारुतकी सेवनबाट उम्मत पक्षिहरूको गीतमा एक नयाँ स्वर र नदी नालाको लहर मा नयाँ ध्वनि पनि पैदाभए जस्तो लाग्दछ । संक्षिप्तमा भन्ने हो भने सारा पशुपक्षि जगतमा आज नयाँ प्राण आएको छ ।

चन्द्रमा वर्षमा बाहूपटक पूर्णरूपमा हाम्रो समक्ष प्रकट हुन्छ । प्रत्येक पूर्णिमाको कला एक हुन्छ । तै पनि वैशाख-पूर्णिमा अधिक पूर्ण र उसको किरण अधिक उज्ज्वल तथा

भए जस्तो लागदछ संक्षिप्तमा भन्नु हो भने सारा पशु पक्षि जगतमा आज नयाँ प्राण आएको छ ।

के यो वास्तविक घटना चक्रको सम्बन्ध न भएको हाँचो एक कल्पना मात्र हो ? होइन, यसको सम्बन्ध संसारको इतिहास सित छ, र मानव जीवन सित छ । आजको दिन कतिपय पुण्यस्मृति द्वारा पुनीत भएको छ । यस पुण्य तिथिमा भगवान् बुद्धका जीवन सम्बन्धी तीन मुख्य घटनाहरू घटेका थिएः उहाँको जन्म, बुद्धत्वलाभ तथा महापरिनिर्वाण (मृत्यु) ।

यस पूर्णिमाको दिन हिमालय प्रदेश नेपालको लुमिद्वीनी उद्यानमा सिद्धार्थको जन्म भएको थियो । वाल्यावस्थामा विधि पूर्वक बहाँको शिक्षा दीक्षा भएको थियो । फेरि युवावस्थामा कुपारी यशोधरा संग उहाँको विवाह भएको थियो । तर विलासमय जीवनमा उहाँलाई आनन्द आएन । रात दिन जीवनरूपी जटिल समस्यालाई हल गर्नमा बहाँ संलग्न हुनु भयो । तर संसारको ऊंजटमा बसेर यस काममा सफलता पाउने आशा देखिएको थिएन । त्यसैले २९ वर्षको भद्र योवनमा राज्य बैश्वलाई त्याग गरेर सत्य पत्तालगाउनुको निमित दरबारबाट निस्केर जानु भयो । केही समय सम्म तत्कालीन सुप्रसिद्ध दार्शनिकहरूको सत्संग गर्नु भयो । गोतमलाई उहाँहरूको ज्ञानबाट सन्तोष भएन । अन्तमा बहाँले ६ वर्ष सम्म उरुवेलामा घोर कष्ट दायक तपस्या गर्नु भयो । तै पनि उहाँलाई सत्यको कुनै लक्षण फेला पानु भएन । त्यसैले उहाँले तपस्या मार्गलाई पनि छोडनु भो र अनि मध्यम मार्गमा हिडनु भयो ।

यसै बैशाख पूर्णिमाको दिनमा गौतम बुद्ध गयामा पुगेर त्यस बोधिवृक्षको मुनि बस्नु भयो । त्यहाँ उहाँले दृढ प्रतिज्ञा गर्नु भयो, “चाहे मेरो रक्त र मासु सुकेर हाड मात्र किन शेष नहोस् किन्तु सम्यक् सम्बोधनाई

प्राप्त नगरीकन यस आसनबाट अन्त जान्न ।”

सुगन्धित मन्द मारूत बाट आन्दोलित वृक्ष-जाखा-हरूमा बसेर चराहरू प्रातः गीत गाइरहेका थिए । चिर संगिनी नदी नेरंजरा आफ्नो धारा प्रवाहलाई तीनजना बढाएर बगीरहेको थिईन, मानो आफ्नो कोई हित चिन्तक को आशापूर्ति देखेर आनन्द मनाएका थिइन । आकाशमा अरुणोदय भइरहेको थियो । अर्को तिर चन्द्रमा अस्त भइरहेको थियो भने अर्कोतिर सूर्यको उदय-बाल सूर्यको शैली किरणहरू चारैतिर फैलिएका थिए । गौतमले भन्नु भयो—

अनेक जाति संसारं सन्धाविस्तं अनिदिवसं,
गहकारकं गवेसन्तो दुश्खा जाति पुनर्पुनं,
गहकारक दिटौसि पुनर्गेहं न काहसि
सब्बाते फासुका भग्ना गहकूटं विसङ्घितं
विसङ्घारगतं चित्तं तण्हानं खय मञ्जगा ।

अर्थातः अनेक जन्म वित्यो गृहनिर्माण गर्नेलाई खोजदा खोजदै मेरो हरएक जन्म दुःखमय भएर वित्यो । हे गृहकारक ! अब मैले तेलाई देखि सको, फेरि तैले गृहस्थी बनाउन सक्ने छैनस । तेरो घर बनाउने काठपात जम्मै मैले भाँचि दिइसकें, संसार रूपो गृहको धूरी समान संस्कारहरू पनि ध्वस्त भइसके । मेरो चित्त संस्कार रहित भइ तृणाको विनास भइ सक्यो ।

सूर्योदयको साथ साथै उन महापुरुषलाई ज्ञानोदय (बुद्धत्वलाभ) भयो । एक तरफ रातको अन्धकार नाश भै रहेको थियो अर्कोतिर अविद्याको नाश । जीवन समस्याको निराकारण भयो । भवसागरम् दुर्बिरहेका असहाय प्राणी-हरूलाई चिरकाल गवेषित त्यो क्षेम सूमि प्राप्त भयो । गौतमलाई बुद्धत्वको लाभ भयो ।

केहि दिन एकान्तवास पछि बुद्ध लोकसेवाको लागि

निस्कनु भयो । गाँउ-गाँड, नगर-नगर घुमेर वहाँले ४५ वर्ष तक लोक सेवा गर्नु भयो । अन्तमा त्यो अनिवार्य मुहूर्त आयो । आपनो उपस्थित्यक भिक्षु आनन्दसंग भगवान् बुद्ध अन्तिम चारिका बाट फर्कदै हनुहृथ्यो । बाटोमा गौतम बुद्ध अभ्यस्थ हुनु भयो । आखिर वहाँ मल्लहरूको शालोद्यानमा पुग्नु भयो । वहाँ भगवान् अन्तिम शश्यामा लेटनु भयो र उहाँको मुखबाट यो अन्तिम शब्दहरू निस्के 'हन्ददानि भिक्षुवे आमन्तयामि चो; चय धर्ममा संखारा अप्पमादेन सम्पादेय ।' भिक्षु । सबै संस्कार नाश वान हुन्, त्यसेले अप्र-

मादको साथ आफ्नो लक्ष्यको सम्पादन गर ।

यस प्रकार त्यो बुद्ध प्रदीप इसी पूर्णिमाकादिन सदाका लागि यस ससार बाट निवेर गयो ।

आज संसारका करोडौं मनुष्य यस महान व्यक्तिको प्रति आपनो श्रद्धाङ्गजलि अपित गर्दैछन् र मानो पूर्ण चन्द्र पनि उन तीने माँगलिक घटनाहरूलाई दर्शनपानी निमित्त आपनो ज्योति फैलाउदै भन्दछ — बुद्ध सरणं गच्छामि, धर्मं सरणं गच्छामि, संघं सरणं गच्छामि ।

॥३॥

सिन्धुपालचोक डाँडापाखरमा बौद्ध धर्म

मुशीला शाक्य

सिन्धुपालचोक

डाँडा पाखर भन्ने गाउँ सुनकोशी नदीको पारी पट्टि करीब तीन माइल पूर्वमा पर्दछ । यस गाउँको चारैतिर दायाँ बायाँ ठूलो पाखर, बिर्ता पाखर, सानो पाखर, थम पाखर र अरु अरु पनि पाखर भन्ने गाउँहरू छन् । यस गाउँमा प्राय तामाङ जाती देखिन्छन् । नेवारहरू छैन भने पनि अत्युक्ति नहोला ।

यहाँका तामाङहरूको मुख्य धर्म बुद्ध धर्म नै हुन् । यहाँ ठाउँ ठाउँमा चैत्यहरू छन् । गुम्बा पनि छन् । गुम्बामा लामाहरू पनि छन् । तामाङहरू तथा लामाहरूको विचार अनुसार तिनीहरू सबै मतवाली हुन् भने भन्दछन् । यस्को मतलब उत्तरबाट श्रोड चड गम्पोको समयमा सातों शताब्दी अगावै बसाई सरि आउँदा तातो पानी भएको ठाउँ देखेर इनिहरू नेपालमा तासिएका हुन् ।

फेरि तिनीहरू उत्तरबाट आएका हुनाले आफुलाई भोटबाट आएका मतवाली हुँ भन्ने चलन भएको हो । मतवालीको अर्थ तिनीहरू आफुलाई मंगोल मानेको लगाउँछन् । तिनीहरू आफू बौद्ध भएको गर्वसाथ भन्दछन् कि (बुद्धा हमारो हो) अर्थात बुद्ध हात्रो हो ।

ठूलो पाखरमा एउटा गुम्बा छ । यो गुम्बा लगभग ४०० वर्ष अगाडी बनेको भन्दछन् । यो गुम्बा निर्माण पर्ने करीब २८००००- रुपैया त्यस बखतमा नै छर्च भएको अनुमान गर्छन् । आज सम्ममा यस गुम्बाको जीर्णोद्यार, तीन पटक अर्थात २०१३, २०१७ र २०२२ सालमा भै सकेको छ । यो गुम्बा लामो सांगु, जिरी सडकको आसपासमा नै पर्दछ । सडकबाट छुट्टिएर उबलनु पर्दछ ।

यहाँका तामाङ जाती धर्ममा निकै श्रद्धा राख्दछन् । यस गुम्बाको निमित्त ठूलो पाखरमा बस्ने चम्पानानो र चमेली नानीले धातुको ठूलो घण्टा एउटा पनि पूजा स्वरूप चढाई राखेका छन् । गुम्बा रमणीय र शीतल पहाडमा पर्दछ ।

गुम्बाको माथिल्लो तलामा ठूल ठूला पद्मासनमा बस्नु भएका दुड बुद्ध मूर्ति तथा सँगे ताराको मूर्ति छन् । यसलाई दोजें सेवा पनि भन्दछन् । गुम्बाको भित्ताहरूमा बुद्धको जन्म देखि निर्वाण सम्मका चित्रहरू चित्रित छ ।

४८८मा तिनिहरू कत्तिको नियमशील छन् भन्ने कुरा तिनिहरूको पूजा बाट जान्न सकिन्छ । यहाँको गुम्बामा बिहान एक पटक र दिउंसो एक पटक बुद्ध पूजा अनिवार्य रूपले गर्ने पर्छ । बख्त बख्तमा बुद्ध धर्म सम्बन्धी शिक्षा दिने काम गुम्बामा बस्ने लामाले नै प्रनु हुन्छ । पूजाको मूल अर्थ यहाँ अरुलाई चित नदुखाउनु भन्दछन् । यहाँका लामाहरूले अरुलाई चित दुखाउनु आफ्नो अपराध सम्झन्छन् । यहाँ कुनै पूजा गर्दा पनि काटमार गर्दैनन् । बुद्ध जयन्ती पनि यहाँ बडो भव्यरूपले मनाउन्छन् । धर्म ग्रन्थ पूजा गरेर गुम्बा परिक्रमा गर्न र ग्रन्थको सुरक्षार्थ पुनः पहिले सुरक्षाकालाथ राखेकै ठाउंसा राख्न लान्छन् । यहाँ जनै पूर्णी र गाइयात्राको दिन पनि धुम घामसंग बुद्ध पूजा हुन्छ ।

यहाँका तामाङ्गहरूको धारणा अनुसार बुद्धको दायाँ बायाँ काल भैरव, महादेव, पार्वती, भगवती आदि पनि राखिएका छन् । तसर्थ पूजा गर्दा पनि बुद्धमूर्तिको अगाडी फलफूल नैवद्य धूपदीप राखेर दायाँ बायाँ रकिस राखो सहमाई, शंख ढपायो आदि बजाई पूजा गर्न र फलफूल नैवद्यका साथै रक्षिस पनि प्रसादको रूपमा ग्रहन गर्नुहोस् ।

उनिहरू बुद्धप्रति यस्तो धारणा राख्नुहोस् कि बुद्ध मानिस हैन । स्वर्गमा बस्ने ईश्वर हुनु हुन्छ । मानव मात्रको कल्याण गर्ने पृथ्वीमा मानिसको रूपमा जन्म लिनु भएको हो । प्रत्येक बैशाख पूणिमाको दिन बुद्धलाई महामायादेवीले मनुष्य लोकमा छाडन आउन्छन् । सोहि दिन बुद्ध स्वर्गमा फर्कनु भएको हो । यस कुरालाई तिनीहरूको

भाषाबाट “मानीछोगी” भन्दछन् । यसदिन यहाँको विश्वास अनुसार तीन संयोग सम्पन्न मान्दछन्— १) बुद्धको जन्म, २) ज्ञान, लाज, ३) निर्वाण । यहाँका मानिसहरू परलोक हुँदा तिनको नाउंमा बा तिन्कै अस्थि (हाड) राखी । चैत्य बनाइ दियो भने देवलोकमा जान्छ भन्ने धारणा गर्न र परलोक भएका व्यक्तिलाई पनि बाजा गाजा ध्वजा पताका सहित पलेटी कसाई खतमा राखी चँचरले हम्मी यात्रा गरी लान्छन् । नसुताईकन पलेटी मारेकै अवस्थामा दाह संस्कार गर्नुहोस् । मृतक व्यक्तिको शब खरानी न होउञ्जेल बाजा बजाई गाउँदै पूजा गर्नुहोस् । यसो गर्दा मृतक व्यक्ति नरकमा नपरी शब यात्रा गरेर लैजाँदा विद्युताइएको वस्त्रैमा बसेर स्वर्गमा जान्छ भन्ने तिनिहरूको विश्वास छ ।

गुम्बाको अगाडी पाँचवटा बुद्ध कण्डा “धाक्चो” फहराइ राखेको हुन्छ र तेसबाट ३० मानि पेद मे हुँ (३० मणि पद्म हुँ) भन्ने शब्द आइ रहन्छ भन्दछन् । यस्को अर्थमा तिनिहरू भन्दछन् कि— देव लोकको बुद्ध, गर्धव लोकको बुद्ध, मनुष्य लोकको बुद्ध, पशु-पंछि लोकको बुद्ध र गरीबलोकको बुद्ध जस्ते शान्ति र दया स्थापना गर्ने पाँचलोकमा जन्मनु भएको हो भन्ने छ ।

यसरी ठाउं अनुसार यहाँको बुद्ध धर्म अरु ठाउंको बुद्धधर्म देखि बेलै देखिन्दै । यस्तो हुनुको कारण शिक्षाको कमी तथा सत्संगतको अभाव नै हुनु पर्छ । हुनत तिनिहरू देवतागरी अझरको ज्ञानमा कमी छन् तापनि लामा अक्षरमा निपुण छन् । इनिहरू आपनै जाती, संस्कृति र धर्ममा अत्यन्त गर्भ मान्दछन् र मान गर्नुहोस् । शायद सत संगतको बृद्ध हुँदै गएको खण्डमा यहाँ पनि धारणाको सुधारको साथै बुद्ध धर्ममा एकता आउन सकिने आशा गर्न सकिन्छ ।

सर्वां येऽबैशाख पुन्ही हाकनं थंक वल । थुकिया महत्वबारे न्हाको कंसां न्हाको न्यंसां गुबले हे तुनी मखु । अर्थात् थुकिया महत्वया सवा न्हाकव कासां ढालि-मखु । गन थाथ तक शाक्यमुनिया धर्म शासन दया च्वनी अनथाय तक थुकिया महत्व क्षन क्षन क्षके जुजुं बनाहे च्वनी । अज धात्ये धायमाल धासा नेपाले थेरवादी बुद्ध धर्म दुहाँ वसानिसे बैशाख पुह्रिया अर्थात् त्रिसंयंग पुह्रिया महत्व क्षन हे वृद्धि जुल धैंगु खेै सुपांहे निगू विचार अवश्य दे मखु ।

खुशीया खेै छ कीथाय देशेन बैशाख पुली बले छेँ खा पत्ति धयाथे बौद्ध क्षणा कर कर व्वेका वया च्वंगु स्वेदया च्वन । व फर फर सना च्वंगु ध्वाँय स्वया च्वने बले मन हे सिच्चुसे च्वना मन याउंसे च्वना च्व । उलि जक मखु ध्यानमन्न सूर्ति पच्चुसे च्वंगु बुद्धधर्म व पुण्यक्षेत्र शान्त दान्त बुद्धया संघ कलफल न्होने खने दु यें च्वना वो ।

आः जि थन ध्व लेख च्वया च्वनागुया जिगु छ्गु बुख्यगु खेै छु धासा कीथाय बैशाख पुन्ही बले करफरे याना व्वेका तगु बौद्ध ध्वाँय खना जित मती बोगु व सुख मतागु खेै छत्वाचा धाय मास्ते वो । छायधासा कीथाय अपो धया थेै फरफरे याना तःगु बौद्ध ध्व (क्षणा) रीतिपूर्वक गुकथं जुइ मागु खः उकथं मजूसे पञ्चबुद्धयागु रंग हिसाबं पञ्च रंग याना क्षणा जुयाच्वंगु प्रायः खने दु । गथे कि बाउंगु, ह्वाउंगु, म्हासुगु, वच्चुगु व तुयुगु रंगयागु काप बाला ह्वना द्रयका तःगु खने दयाच्वं । तर बौद्ध क्षणा थथे मखु । छायधासा बौद्ध क्षणा पञ्च बुद्ध हिसाबं देका तगु मखु । ध्व ला वसपोलया अंग प्रत्यंगया प्रतिनिधित्व याना च्वंगु रंग देका तःगु खः । अर्थात् दके न्हापां च्वे नीलवर्णयु

(वच्चुगु) बाला तइ । ध्व वसपोलया केशया रश्मया प्रतीक खः । अन्तलि म्हासुगु बाला तइ । ध्व वसपोलया म्हे च्वंगु

बौद्ध भण्डा

-उत्तरा अनगारिका

चीवरया रश्मया प्रतीक खः । ध्वयां च्वे ह्वाउंगु रंग च्वनी । ध्व वसपोलया हिया रश्मया प्रतीक खः । ध्वयां च्वे तुयुगु च्वनी । ध्व वसपोलया च्वेया व वायागु रश्मया प्रतीक खः । अले दके च्वे स्येला रंग च्वनी । ध्व वसपोलया तुगः स्येला रंगया रश्मया प्रतीक खः । अले स्येला रंगया लिकक च्वका पाले थुगु हे प्रकार फोमकं मिले याना च्चिकू याना काप टुक्रा ह्वना छबाला देका स्वाइ । ध्वयात छबर्ण रश्म धाइ । थुकथं बालाक अर्थ सीका वा श्वीका क्षणा देकेमाः । अले तिनि बुद्ध क्षणाया अंग ऋम पूवनी ।

वसपोलया ध्व रश्म गुबले निसें दया वल धैंगु खेै नं सीका ते बह जू । वसपोल सिद्धार्थ धायका जन्म ज्वी साथं ध्व रश्म नंउत्पन्न जूगु मखु । न त वसपोलं कठोर तपस्या यागु प्रभावं हे दया बोगु खः । ध्व ला वसपोलं नमूर्चीमार दमन याय धुंका बोधिज्ञान लाना बुद्धत्व प्राप्त याय धु सेलि सूक्ष्मातिसूक्ष्म ध्याने च्वना विज्यात । अति गम्भीर समाधी च्वना विज्याना धागु खः । अले तिनि थुगु रश्मत वसपोलया शरोरं प्रकट जुया वल धैंगु खेै वसपोलया जीवनी कथाय प्रकाश जुया च्वंगु दु । कालांतरे ध्वहे रश्मया हिसाबं बौद्ध क्षणा निर्माण जुल । अन्तराष्ट्रे नं सुविध्यात जुल ।

नेपाया न्हाय्

लुम्बिनी

—बद्रीमाया मानन्धर

मनूया व्यक्तित्वे न्हाय्या तःधंगु महत्व दु । खवा न्हाय्-
वव बाँलासा न्हाय् मदुहा जुल धाय्वं महत्व छु मदु धयां
अपो खै ज्वी मखु । खजा खाले न्हाय् मदुसा नं ज्या
बाँलासा, चरित्र बाँलाका तः तः धंगु ज्या याय् फुसा व
मनुखं देशया ह्याय नापं तयाव्यु. अले ह्याय् मदुमेस्या ऊं हे
दैगु स्वाभाविक हे खः ।

नेपाया नं ह्याय् छपु दु । लुम्बिनी धका नां कायेव हे
नेपाल माताया ह्याय् धका फस्स न्हाने च्वं वं । धव बोद्ध-
ते लागि जक मछु सारा नेपालोते लागि गोरबया खै खः ।

लुम्बिनी बने छु घटना जुया'थपाय्सकं महत्व दत ले?
जम्बुद्धोपे गुलि नं महापुरुष त जन्म ज्वी धुङ्कल, उकी मध्ये
शाक्यमुनि बुद्ध नं अद्वितीयह्य छहा महामानव खः । २६००
दैं त्व्यु नेपाल राज्यया पश्चोम सामान्ते कपिलवस्तु (थौं
कन्हे अनयात तौलिहवा अथवा तिलोराकोट नं धाः) नगरे
छह्य समृद्धिशाली जुञ्जु शुद्धोदनं राज्य याना बिज्याना च्वंगु
जुल । व जुञ्जु निह्य रानीयि दु । जेथीह्य महामाया देवी,
काँचिह्य (लिथुह्य) प्रजापति गौतमी । छन्हु प्वाथे दुह्य
महारानी महामाया देवीदा मचा ब्वीगु इ जुइये च्वंका
थःछें बनेगु तस्सकं इच्छा जुल । थःछें देवदहले
खः । वनं नेपाल राज्यया दुने हे ला । (देवदहया
विकासया छुं चर्चा मजूगु दुःख्या खै खः, सं.) अथे जुया
जुञ्जु शुद्धोदनयाके अनुमति कया थः सखित नापं महामाया

देवी देवदह पाखे स्वया बिज्यात । थःछें मध्यनिवले ले
बिचे बाँलागु शाल वृक्ष जाया च्वंगु लुम्बिनी बन महारानी
खन । व बन खने वं महारानीया मन हर्ष जुल । तानोया
च्वं बले सिच्चक छक सिमा बवे च्वनेगु इच्छा जुल । आराम
काय् मास्ते वल । व लुम्बिनी बने अनेनेगु स्वाँ ह्येका हिसि
भय बिया च्वंगु जक मखुत नाना प्रकारया ऊंगः पांचितसं
सुमधुर संगीत न्यंका महारानी यात लसकुस (स्वागत)
पायत तयार जुया च्वंगु जुया च्वन ।

अबले लावक महामाया देवोया प्रसूती वेदना जुल ।
राजकुमार जन्म काइगु अवस्था थ्यन । रानियात मामागु
ज्वलं तयार जुल । अबले तस्सकं लच्छिलाह्य (स्वीनितः
लक्षणं जाह्य) सुपुत्र (राजकुमार) महारानीया कोखं जन्म-
जुल । वहे सुपुत्र सिद्धार्थकुमार बुद्धत्वं प्राप्त याना गौतम
बुद्धया नामं प्रख्यात जुल । अर्कि थौं सारा विश्वं लुम्बिनी
यात थद्धा व सम्मान दृष्टि पूजा याना च्वंगु खः ।

वैशाख पुढ्रीया दिने सिद्धार्थ कुमार जन्म जूबले जगत
उधार याइस्तेसित पूजा यायत स्वाँ-वा गायका बिल । बहार-
दि-देवता पिसं स्वाँ वा गायका व्यूगु धयागु बौद्ध सफुती
च्वया तगु दु । थुकयं देवतापिसं स्वाँ वा गायका व्यूगु दि
जगुलि थर्विदि यात स्वाँया पुढ्री धका धागु खः ।

शान्तिया अग्रदूत सम्बुद्ध जन्म जूगु लुम्बिनी

थों पवित्र तीर्थ स्थल प्रेरणा दायकगु पुण्यसूपि जूगुलि थों
दोलंदो (हजारो) अद्वावानत लुम्बिनी दर्शनार्थ वया
चंगु दु ।

महापुरुष धर्योपि न्होने लाथाय जन्म काइ मङु ।
अज्योपिनिगु जन्म नं दुर्लभ खः । बुद्ध जेतवन विहारे छक
धया बिज्यागु खैं धम्मपदे दुर्ध्याना चंगु दु ।

दुलभो पुरिसा जड्जो नसो सद्बत्थ जायती

यस्थ सो जायती धीसे तं कुलं सुख मेधती

अर्थ— उत्तमपुरुषया जन्म दुर्लभ खः । अज्योपि सकभनं
जन्म जुइ थाकु । गुगु कुले उत्तमपुरुष जन्मकाइ उगु कुले
आपालं सुख वृद्धि जुड ।

सुखो बुद्धानं उप्पादो—सुखा सद्बृह्म देसना

सुखा संघस्स सामग्गी, समग्गानं तपो सुखो

अर्थ— बुद्धिं पि जन्म जुइगु सुखदायक जू, सद्बृह्मया
उपदेश सुख दायक जू, भिक्षुपि मिले जुया च्वनीगु न सुख
हे खः । एकता दुपिनिगु तपस्या नं सुख दायक खः ।
(मिलेजुया जीवन हना च्वनेगु नं सुख हे खः)

आपासित सुख जुइगु लंपु बयना बिज्याहा बुद्ध जन्म
जूगु लुम्बिनी उद्याने बने बले आनं सुखया अनुभव जू,
संवेग व धर्म चेतना उत्पन्न जू । राजा महाराजा निसें कया
दोलंदो ध्यबा फुका लुम्बिनीया दर्शन यावया चंगु दु ।

शुद्धोदन महाराज, सम्राट अशोक महाराज, रितु मल्ल
महाराज, स्वर्गीय श्री ५ महेन्द्र महाराज तथा श्री ५ वीरेन्द्र
वीर विक्रम शाहदेव नापं न्याहा जुजुर्पि सवारो जुइ धुंकुगु
थ लुम्बिनी बन खः ।

शुद्धोदन महाराज थः पुत्र नाप लायत लुम्बिनी बिज्यागु
खः । सम्राट अशोक महाराजं लुम्बिनी बिज्याना बुद्ध थन
जन्म जूगु खः धका अशोक खम्बाया चित तथा थकुगु थों
तकं थींगु न्होने दनि । स्वर्गीय श्री ५ महेन्द्र विज्याना

महेन्द्र स्तरय तथा बिज्यात ।

बुंगु वर्षे को जुञ्जु श्री ५ वीरेन्द्र महाराज विराज सर-
कार नाप श्री ५ मुमा बडा महारानी व श्री ५ जु जु
मुमा बडा महारानीपि सहित सवारी जुया राज परमारा-
नुसार धण्डौं लुम्बिनी महामाया देवीया मन्दिरे व बुद्ध मन्दिरे
दर्शन व पूजा याना बिज्यागु समाचार नं झीसं न्यने धुन ।

श्री ५ या सरकार पाखे लुम्बिनी विकास कार्यालय व
पुरातत्व विभाग कार्यालय पाखे छुन छुं विकासया ज्या
याना चंगु दु । स्वयं श्री ५ वीरेन्द्र वीर विक्रम महाराज
विराज सरकार लुम्बिनी विकासया ज्या निरोक्षण यायत
सवारी जुया बिज्यात । वसपोलं आज्ञा जुया बिज्यात—
तक्साय व भोंया धयाय जक विकास योजना मजूसे ज्या
याना हे विकास याय माला चंगु दु । कार्यरूपे विकास व
निर्माण याय मागु हकुम बक्से जुल । भत्तिचा जक जूसाँ
लहा तयागु ज्याय याकन पूर्वके माः धयागु व भैरहवा
लुम्बिनी मार्गनिर्वाणे छाय ढिला सुस्ति जुया चंगु धयागु खैं
श्री ५ महाराजाविराजं अभिरूचि पूर्वकं न्यना आवश्यक
कारवाइ याकनं याय मागु हकुम जुयाविज्यागु हर्वप्राखैं उः ।

“लुम्बिनी विकासया ज्या याकनं शुरु याय माला
चंगु दु ।” हेलिकोप्टरं स्वया बले छुं न विकास जूगु खने
मदु । इज्जत ते माः । मखुसा नेशया न्हाय च्वनो मवु
धका श्री ५ मुमा बडा महारानी सरकार पाखे लुम्बिनी
विकासया अध्यक्ष श्री लोकदर्शन जुयात हकुम बिया
दीगु समाचार नं झीसं न्यना । थुंकि स्पष्ट सीदु नेपाया
न्हाय हे लुम्बिनी खः ।

नेपाया न्हाय लुम्बिनी दर्शन यायत ठाइपि उपासक
उपासिका तथा विदेशी यात्री तेत यातायात व च्वनेगु
सुविधा दइबले ला थींगु न्हाय एन तपु जुइगु खना ।

जय लुम्बिनी

५५

मल्ल जुजु पिनिगु छुं सस्मरण

सम्यकरत्न वज्राचार्य

जि छक “मध्य कालीन नेपाल” “नेपाल उपत्यकाको मध्य कालीन इतिहास” व “नेपालको ऐतिहासिक विवेचना” धयागु स्वंगु सफू स्वस्वं मल्ल जुजु विसं बौद्ध मन्दीर जीर्णोद्धार याना थकुगु छुं संस्मरण च्वेगु मती चल।

मल्ल जुजुपि बुढ शासने (बौद्ध धर्म) दुहाँ वया बुढ धर्म प्रचार याना न थःगु जीवन सुधार थाना वंगु बारे छुं टिप्पनो सःसःये याय तेना। इतिहासया खं सीका तेगु बाँलाये ता। तर इतिहास कारतेगु लागी छुं तथगु खं मछुये च्वंसान इतिहास छुं धेगु सीकेगु इच्छा दुपिन्त ज्या खेले दइला धेगु मनं तुना च्वना।

इतिहास स्वया धंय बले मल्ल जुजुपिसं स्वयम्भू भगवान्या जीर्णउद्धार याना न मेमेगु धर्म कर्म याना वया च्वंगु खनेदु। अले हानं पौराणिक कालनिसे नेपाया जुजुपिसं बौद्ध धर्म ब हिन्दू धर्म नाप नाप धर्म कर्म याना वया च्वंगु खने दु। थों तक न नेपाले धर्मय ईतन्त्र दपा वयाच्वंगु सर्कारिन स्यूगु खं छः। थों तक न नेपाले सम्यक आदि ततःथगु बौद्ध धर्मया ज्या ज्वीबले थ्री ५ महाराजधिराजयात निमन्त्रणा

दोहलपीगु अवस्थाय निमन्त्रणा स्वीकार याना थ्री ५ जुजु बिज्याना च्वंगु दु।

कीभं स्यूगु खं छः स्वर्गीय थ्री ५ त्रिभुवन बीर विक्रम शाह देवया पालं निसे आतकं भिक्षु संघपाखे दे छक थ्री ५ जुजुया जन्मोत्सवया उपलक्षे महापरित्राण याका वया च्वंगु दु। २०२१ दे बुद्ध जयन्तीया उपलक्षे आनन्दकुटी विहारे ज्ञगु बौद्ध समारोहे थ्री ५ बीरेन्द्र बीर विक्रम शाह देव सवारी जुया बिज्यात।

आ थन नेपाल उपत्यकाया मध्यकालीन इतिहासे दुगु छुं स्मरणोय खं न्हायने।

ये देया प्रताप मल्ल जुजु राज्य कागु ने. सं. ७६९ दे खः। उबले लालक लहासाया विद्वान लामा छहु नेपा बिज्याना च्वंबले स्वयम्भूया दथ्वी च्वंगु सित्या छगानं श्वाय जुया च्वंगु लामो खना जुजुयाके वचन कया जुजु सहायता विया श्वायगु सित्या लिकया न्हगु तया कोरेयाना थकुगु थों तक नं प्रमाण दनि।

प्रताप मल्ल जुजु रजस्वला (ऋतुमति) मजूनित्य मिस। मचा नाप भुले जुल। थुगु अनुचित ज्या जूगुलि जुजुया मने भय ब त्रास उत्पन्न जुल। उकि छु धर्म यास। पाप तना बनी धका विचार याना विद्वानपिके सल्लाह याबले चैत्य देकुसा पाप मोचन ज्वी धेगु निर्णय जुल। थुगु निर्णय अनुसारे ये थाय थासे वाहा बही देका चैत्य स्थापना याना स्वयम्भू तक नं जीर्ण उद्धार याना विल। उलिजक मखु स्वयम्भूया न्होने च्वंगु तगोगु ब तजागु देग देका प्रतापपुर, कविन्द्रपुर धका नां छुना ने० सं ७८५ दे आरम्भ याना ने० सं० ७८८ आषाढ शुक्ल पक्ष महीनाय सिधेका ध्यूगु जुल। तगोगु बज्ज तगु नं थहै दे खः। प्रताप पुर, कविन्द्रपुर वज्रनापंतुं प्रतिस्था यायत पुरोहित ज्ञहु जामुनां गुर्जु धका च्वया तल।

प्रताप मल्ल जुजुया राज्य शासने आपालं धर्म याना च्वंगु छने दु । जुजुं राज्य चले यागु नें० सं० ७६१ निसे ७९४ तक धका च्वया तल । स्वयम्भूया त्वाथले बिचेलाक तधिकहु बुद्ध स्वहु स्थागना याना तगु बि० सं० १६९३ दे० खः । (प्रताप मल्लया अबुजु लक्ष्मी नरसिंहया पाले धका) ।

चतुर्थं शताब्दी बसु बौद्ध धाहु पण्डित लहासां नेपालया आपालं महायान धर्म चले याना नेपालेसं स्वर्व बास जुया वसपोलयागु अस्थीतया स्वयम्भू स्थाने चैत्य देका यकुगु दु । (नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास पृष्ठ २४६)

हानं महायान, बज्रयान तना बनाली सहजयान दया बोगुर्लिङ ऊन बौद्धधर्म लोप जुया वंगु छिक्कगूगु (एघारौं) शताब्दी द्यं बले फुत धका च्वया तगु दु । अष्ट सहस्रीका प्रजापारमिता दया बोगु नें० सं० १२८ दे० खः । हानं एक शताब्दी निस्ये धका च्वया तल ।

नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास पृष्ठ २१२ स च्वयातगु अनुसारं महायान, बज्रयान दया बोगु प्रमाण थये खः । १) अष्ट सहस्रिका प्रजापारमिता २) गण्डव्यूह ३) भुवनेश्वर ४) समाधि राज ५) कलीवतार ६) सद्धर्म-पुण्डरीका ७) तथागतगुह्यक ८) ललितविस्तर ९) सुवर्ण प्रभा । नेपाल सम्बत दया बोबले निसे महायान धर्म प्रचार जूगु खः । थये नं धयातगु दु बज्रयान महायानया कचा (शाखा) खः । थुकथ कचा दया चसेनि लिपा । हानं बज्रयान लिसे कालचक्रयान धंगु न दया बल । कालचक्रयान धंगु महांकाल, भैरव' नास द्यो इत्यादि अनेक प्रकार याँपि द्यो बौद्ध धर्मे दुर्धाका हय् व बौद्ध धर्म हानं छक बुलुया बन हँ ।

युवान च्वाङ्ग धाहु सिगु अनुमान अनुसार मुसलमान तेसं स्वयम्भू धंस याना यकुगु ने. सं. ४७० मंसोर द्वादसी शुक्ल पक्ष । छुं दिन लिपा महापत्र व मेघपाल वर्माधापिसं धंस जूगु स्वयम्भू जीर्णोद्वार यागु ने. सं. ४७७ धका च्वया तल ।

भाष्कर मल्लया जुजुया पाले ह्लि ह्लि निसः निसः मनूत रोग ग्रस्त जुया च्वंगुर्लि थहु महारानो निहु सितं रोग सरे ज्वी धका किण्डोल विहारे तया स्वास्थ्य उपचार यायत तंतल धका च्वया तगु दु । किण्डोल विहार निमणि जूगु छु साले धयागु च्वया तगु मखना ।

जयप्रकाश मल्ल जुजुं राज्य चले याबले नं स्वयम्भू जीर्णोद्वार याना वंगु खं उलेख दु । थ्व हे इले लहासाया बौद्ध लामान आपालं वया स्वयम्भुइ बस्ती दयका आपालं बुं न्याना गुठि दयका च्वं च्वन हँ । कमशः लिग ओ ५ रजबहादुर शाहया पाले न लामात छ थ्व वया स्वयम्भुइ च्वं च्वन ।

..... छथ्व लामातेत इमि गुठिस तयातगु जग्गा ५०० रांपनि जक बाकी तया मेगु दक्कों जुजुं लिक्या बिल धका च्वया तल ।

जगजय मल्ल जुजुया पाले गोरखाय पृथ्वीनारायण जुजुं तुवाकोट त्याका कागु ने. सं. ८५६ दे० खः ।

हानं ने. सं० ८६४ ल खवप देय । जुजु याथाय पाहुना वं भले खवप कुमारी द्यो याथाय देके व्वना यंकुबले खवप देया जुजु रणजीत मल्लयात न्हापालाक स्वाँ मध्यूसे पाहाँवहु पृथ्वीनारायण जुजुयात स्वाँ लः ह्लना बिल । पृथ्वीनारायण जुजुं थे, यल, खवप स्वंगु राज्य त्याका कागु ने. सं. ८९० कार्तिक शुक्ल पक्ष द्वादसी खुनु धका च्वया तल ।

अन्ध विश्वास

उपासक ज्ञान बज्र वज्राचार्य

भगवान् बुद्ध ध्वावस्ती जेतवन् महाविहारे विजयाना
च्छवले सिगु घटना खः ।

ध्वावस्ती ब्राह्मण छहा दु । भगवान् बुद्धया ख्वाः गुबले
हे स्वइ मख्हृष्ट छाय धासा वया अबु व बाज्या पिसं गुरुपिसं
भगवान् बुद्धया ख्वा स्वे मत्थो, उपदेश न्यने मत्थो धया
तगुलि ।

व ब्रह्मुया धर्म याइगु छगु दु । सुथ ह्लापनं दना खुशी
वना मोल्हुया पाप कते या वनेगु । थःसं यानागु पाप खुशी
मोल्हुइ व लखं च्वीक यंकी धयागु वया विश्वास जुया च्वन
अर्थात् अन्ध विश्वासे लाना च्वन ।

भगवान् बुद्ध व मिक्षु दिन्त माःगु तक पुरे याना बीत
तयार जुया च्वंह्य अनाथपिण्डक धयाह्या साहु छह्य दु । वहे
साह्या छ्यें दास व दासीपि यक्व दु । अपि दासिपि मध्ये
पूर्णिका धयाह्या नं दासी खः ।

व पूर्णिका दासीया छ्यहु पुस महीनाया सुथे ह्लापनं दना
घः ज्वना खुसी लः कावंबले शुर थुर छावाँ स्यु स्यु हा हाँ

च्विकुक मोल्हुया च्वंह्य ब्रह्मु छह्य खन । अले पूर्णिका न्यन—

ए ब्रह्मु बाज्या ! जिला जिमि साहु व साहुनीपिसं बो
बीगु, दाइगु भयं च्विकुक मधासे लः का वइ च्वना । छित
छुकिया भय दु ? छाय सुथ ह्लापनं च्विकुसे च्वंक मोल्हुया
च्वनागु ?

ब्रह्मु बाज्यां धाल— गयाह्य मैचाल्या ! थथे च्विकुक
खुसी मोल्हुत धायवं पाप कटे ज्वीगु का । ॥ उलि नं मस्यु-
ला ? जि पाप कर्म याना तयागु दु । व पाप दक्वं लखं
च्वीक यंकी उंकि धर्म याना च्वनागु का ।

पूर्णिकां धाल— बाज्यां धाः थे एसा मोल्हुया पापकटै
ज्वीगु खःसा लखे च्वनीपि डच्चा, व्याँचा, काबले, सर्व, गोंजु
थूपि फुकं प्राणीपि धर्मात्मा जुल ? इपि सकले तप्यंक स्वर्गे
वनी नि ? हानं लखं पाप च्वीक यंकुसा धर्म नं च्वीक यंकि
नि ? थथे जूसा बाज्या याके धर्म नं मन्त पाप नं मन्त
का ? बाज्या आतक लानि होस दयकि मन शुद्ध जूसा जक
मोल्हुया पाप कटे ज्वी । ह्लापां मने च्वंगु खिति नि मदेकेगु
स्वेमा । पाप कर्म फुकेत मन शुद्ध याना यंकी । ह्लापा थे
पाप कर्म याये मते । मन कपटि ज्वीमते ।

ब्रह्मु बाज्या पलख वाटाहाँ च्वं च्वन थःगु मनं मनं
विचा यात— धात्ये खः लखं पाप च्वीक यंकुसाला धर्म नं
च्वीक यंकी । लखे मोल्हुया स्वर्गे वंसाला लखे च्वंपि प्राणि-
पि नं स्वर्गे वने मागु खः । मन हे शुद्ध पाये माःगु खः ।
जिगु मन हे शुद्ध मजुनि जिके यक्व लोभ दनि । न्ह्याक्को
दुसाँ मगागु वानि दु । करपिके जक कायेगु चित्त तिनि ।
हानं व मैचां धाल— आःतक लानि भियाय लाके ज्युनि ।
थथे मती कल्पना याये धुँका न्यन —

ए मय्जु ! छै गनं सयेका तयागु अज्यागु खै ? छ
आमथे गथे खै सःगु ?

पूर्णिकां धाल— जिमि साह्या छै न्हिन्हि धयाथे भग-
वान् बुद्ध विजयाना बाखें कना बिज्याइगु व बाखें न्यने वले
अपुक हे धर्म याये ज्यु । थःगु शरीर यात दुःख बिदा
च्वने स्वाः । न्ह्यागु याःसां मैत्री चित्त दुर्ने निसे अद्वा
तया ज्याः यायेगु खै ल्हायेगु, छल्कपटया कल्पना मयायेगु ।
मन शुद्ध मज्जीकं धर्म लाइ मखु । थःगु ज्या व खै हे शुद्ध

व अशुद्ध ज्वीगु खः ।

ब्रह्म हृ बाज्यां हानं छक तोले जुया बिच्चाः यात ।
भगवान् बुद्धया खं न्यने मत्थो धाःगु ला मखु खनि ।
अज्यास्त् अनाथपिण्डिक साहु या दासि हे अथे खं ध्वीका
धाय सः । धात्यें बाँलागु याउसे च्वंगु धम खः । मन
शुद्ध यासा गाः । हानं पूर्णिका याके न्यन—

ए मैचा ? छिमि भगवान् बुद्धया धमें द्वां लायन्
स्वाला ?

बाज्या ! बोढ़ धमें द्वां लायमाः धयागु नं मदु । ब
यायमाः थ्व यायमाः धयागु चिति कुति नं मदु । छुं अन्ध
विश्वास धयागु मदु । मन कपटि छता ज्वी मज्यु धका
पूर्णिकां लिसः बिल ।

ए मैचा ! छं जित न्हालें चायेका बिल जित मिगु लंगु
क्यना बिल । बुद्ध धम अथे याउसे च्वंगु धका मस्यु । बुद्ध-
या बाखं न्यने मज्यु धका जक जिमि बाज्यार्विसं कना तल ।
अथे मखु खनि, छन्त बीगु छुं जिके मदु । थ्व जिगु धोति
छपु ना धका बिल ।

पूर्णिकां धाल— जित आम धोति स्वाः । जित माने
यानागु खःसा कन्हे निसे भगवान् बुद्ध याथाय बना उपदेश
न्यना थःगु बानि मिका यंकि थ्व हे जक कल्याण ज्वी ।
बांलाक ध्वीका यंकेमाः । हाहा ले लगे ज्वी मते ।

पूर्णिकाया खं न्यना ब्रह्म हृ बाज्यां खुसी मोलह्या पाप
कटे ज्वी धयागु अंध विश्वास तोता छोत । थः परिवारपि
कुकं भगवान् बुद्ध याथाय बना बाखं न्यना याउक जीवन
हना चवन । रहागुं विवेक बुद्धि दयका रुया याना यंकल ।

भिक्षु अश्वधोपं चवया विजयागु बाखं भाग १ या
आधार कया थ्व बाखं प्रस्तुत याना ।

आज बुद्ध जयन्ती

—इन्द्रभक्त नक्कीम

धन्य धन्य सिद्धार्थ गौतम
आजै तिमिले जन्म लियौ
मनाउँछौं बुद्ध जयन्ती श्रद्धाले
किनकि आजै तिमिले

राजपात अनि राज परिवार त्यागी
बुद्ध भर्यौ अविद्या अन्वकार नाशगरी
आज तिमिलाई सम्झीन्छ
विश्व भरका नर नारी

मनाउँछ जन्मदिन भाव भक्ति गरी
धन्य गौतम शान्तिका प्रवर्तक
विश्व शान्ति स्थापनार्थ
देखायौ आठ आयं मागं

धन्य तिमी सुमार्ग प्रदर्शक
त्यसैले तिमी कहलायौ शान्तिदूत
हामीलाई तिमीले शान्ति बाटो देखायौ
कुशीनगरमा परिनिर्वाण भइ रुवायौ
आजै तिम्हो २५२२ सौं परिनिर्वाण दिवस
मनाउछ बुद्ध जयन्ती भाव भक्ति पूर्वक

लुम्बिनी विकास

किरणराज वज्राचार्य

कति लामो पर्वाइयो
 तर अझ टुटेको छैन यस्तो सीमा
 कति पट्टाई लाग्नो रहेछ पर्खनु पनि
 धेरै भयो सुनेको विकास सम्बन्धि खबरहरू
 तर मेरो आशाको ध्येय थियो यहि
 लुम्बिनी विकास गुरुयोजनाको खबर तर्फ
 म खुशि थिएँ यस्को प्रचारले
 अब त बुद्धको जन्म स्थल यस्तो भनि
 कसेले हियाउने छैन भनी आशा गर्दे
 दिनहरू हप्ता, महिना, बर्ष बनी चिप्लोदै गए
 तर म आश्वस्त थिएँ कि
 मेरो आशाको केन्द्रस्थल पनि विकास हुँदैछ भनी
 जति जति समय बित्दै गए
 म यो विचारलाई कृत दृढ गर्दे थिएँ
 समयको लामो परिवर्तन संग मेरो विचारधारा
 यो थियो कि
 निश्चय पनि मेरो प्यारो लुम्बिनीले
 निकै प्रगती चुम्सिकै होलान् ।
 लुम्बिनी विकास गुरुयोजनाको
 निश्चय पनि ठूलो सराहना गरे होलान्

तर जब म हेलू यथार्थ बर्णन फुर्सदको दिन
 तर भ्रममा पर्दछु कि शायद युठ हो कि भनेर
 तर यस्ताई युठ भन्ने स्थिती थिएन ।
 यतिका समय खिश्कीइ सके पछि पनि
 विकास योजना केबल योजना भएर थिएको रहेछ
 यो त नेपालमा विकासको परम्परा भइसक्यो
 विकासको परम्परामा यो इतिहास बनिसक्यो ।
 तर म अझ यसमा आप्नो विचारलाई
 पराजित हुन दिएका छैन
 आशा छ,
 यो मेरो आशा सारा बोद्ध जगतको आशा बनि
 आउने एक दशक भित्रमा
 विकास योजना सम्पूर्ण पुरा भई
 खुब हर्ष र उत्तासको वातावरणमा
 बुद्ध जयन्ती भनाउन पाउने छौं ।
 विश्वास छ,
 सारा बोद्ध अनुयायीको हृदयमा
 एक न एक दिन
 विकास योजना भवश्य दुङ्गिनेछ भनी ।

अभ्यास यायमागु धर्म

भिक्षु विवेकानन्द

गौतम बुद्ध प्राणीपिति उपरे करुणा तथा बिज्यागु धर्म ज्यामयासे फुसुलुगु खं जक ह्लाना च्वनेत वा म्हुतुं जक धया च्वनेत मखु धयागु थौं कन्हे बिशेषं मती ते मागु, ध्वीके मागु आवश्यक खना । बुद्ध धर्म प्रति पत्ति मार्ग अर्थात् ज्या हे याना यके मागु धर्म छः ।

बुद्ध धर्म निर्वाण धयागु छगु सुख दु । व निर्वाण सुख प्राप्त याप्त स्तोत्राप्ति, सकृदागामी, अनागामी अरहन्त द्वच्यता मार्ग लाभ यायमा । मार्ग लाभ याद्यत अभ्यास यायमागु न्हेता गुण धर्म दुः—

(१) स्मृति (= होश तया च्वनेगु) (२) धर्म विच्चय (= अनित्य दुःख अनात्मा धका खंकेगु) (३) वीर्य (= अकुशल दबे याना भिगु कल्पना हयेगु प्रयत्न) (४) प्रीति (= निस्वार्थ आनन्द) (५) प्रथ्रविध (= ब्लेश दबे यायगु) (६) समाधि (= मन वसे तेगु) (७) उपेक्षा (= तटस्थता) । थूपि न्हेता अभ्यास मयायकं अथवा भावना मयायकं मार्ग फल लाइ मखु । निर्वाण प्राप्त यायगु भिगु लेयु द्व खः ।

रोग मुक्त ज्वीगु वास:

सप्त बोध्यज्ञः अभ्यास याना मार्ग फल वा निर्वाणलाभ वाय मफुसां तभी स्वाना च्वंतले जीवने नाना ब्रकारया रोगत मदेका म्हं फेका च्वनेत विरामी यायाय लिवक च्वना सप्त बोध्यंग सूत्र पाठ यानान्यके वं रोग शान्त जुया वं । विरामीतेसं स्वास्थ्य लाभ याना का: ।

द्व खं संयुक्त निकायस आदुडम न महाराध्यपं स्वास्थ्य लाभ याना कागु ब्याख्या थुगु प्रकारं वयाच्वंगु दु ।

छगु समय भगवान राजगृहे वेलुवने कलन्दक निवापे विहार याना बिज्याना च्वन । उगु बखते आयुष्मान महाकाश्यप पिष्फली गुफास बिज्याना च्वंगु खः वस्पोल अन तच्वत ह्य सुख मंत । व खं भगवान सियुका सन्ध्या समये ध्यान दना गन आयुष्मान महाकाश्यप दुगु खः अन बिज्याना लायातगु आसने फेतुना बिज्यात ।

अन आयुष्मान काश्यप याके भगवानं थये न्यना बिज्यात । काश्यप! आला छंगु रोग शान्त जूला? काश्यपं मजु मन्ते! जिगु शरिर यिक मजु रोग, भति चाहे पा जुया मवं, कन बढे जक जुया वया च्वन ।

काश्यप! (जि) छन्त द्व सप्त बोध्यज्ञः कना गुकिया भावना अभ्यास यायगु बखते परम ज्ञान निर्वाण प्राप्त ज्वी व न्हेता छु छु धासा? व स्मृति सम्बोध्यज्ञः, धर्मविच्चय सम्बोध्यज्ञः, विर्य सम्बोध्यज्ञः, प्रीति सम्बोध्यज्ञः, प्रथ्रविध सम्बोध्यज्ञः, समाधि सम्बोध्यज्ञः, उपेक्षा सम्बोध्यज्ञः

काश्यप! जि द्व हे न्हेता कना च्वना गुकिया भावना अभ्यास ज्वीवं परम ज्ञान लाना शान्त निर्वाण प्राप्त याय फे । भगवानं थये आज्ञा जुया बिज्याल्येलि संतुस्त जुया आयुष्मान महाकाश्यपं भगवानया उपदेश यात अभिनन्दन व अनुमोदन यात । अनुमोदनं लिपा आयुष्मान महाकाश्यप ह्य याउँसे च्वंका दना फेतुत आयुष्मान महा-

काशयपद्या रोग तुरन्त हे शान्त जुल ।

थथे हे आयुष्मान महामोदगालायन गृद्धकूट पर्वते म्हँ-
मफत । अन नं भगवानं थ्व हे न्हेगु सप्तबोध्यज्ञं न्यंका
राग शान्त याना बिज्यात ।

छुक स्वयम् भगवान राजगृहे वेणुवने उसांमन्त । अबले
आयुष्मान चुन्दं वहे न्हेगु बोध्याङ्ग सूत्र पाठ याना न्यंका
बिल अले भगवान बुद्धया नं रोग याकन हे शान्त जुल ।

आ यों कर्हे नं न्यने दु लंका, बर्मा कम्बोडिया, थाइ-
लण्ड लावोस आदि बौद्ध देश सप्तबोध्यज्ञं सूत्रया पाठ रोग
शान्तया निर्मित याइगु चलन दनि । थ्व पाठ न्यना रोगीं
स्वास्थ लाभ याना कानी । बोध्यज्ञं सूत्र रोग शान्तया
निर्मित परम परित्राण धका माने याः ।

नेपा देश नं हरेक परित्राण सूत्र रोग शान्तया वासः
खः धयागु विश्वास जुया वया च्वंगु खनेदु ।

आ बोध्यज्ञं भावनाया कम संक्षिप्त खें स्वीन्हेता बोधि-
पक्षया भावना विना चतुर्थ्य सत्य ज्ञान प्राप्त याय फे
मखु । स्वीन्हेता बोधिपक्ष सप्तबोध्यज्ञं अन्तररतग खः । उकिं
सप्तबोध्यज्ञया भावनाहे यन उलेखनिप खः ।

गुह्य व्यक्ति निर्बणिया साक्षात्कार यायगु इच्छा याइ
वं सप्तबोध्यज्ञया भावना यायमा ।

योगीं शुद्ध प्राप्त याना नाम-रूप अनित्य स्वभावया
भावानाय संलग्न जुस्येलि अन कुशल चित बः लाना
होश दया च्वनीगु खः व संसार बृद्धिया कारण मजुस्ये
संसार विमुक्तिया कारण ज्वी । अले व लोकुत्तर कुशल
चित्या नाप नाप च्वनी । उकिं लोकुत्तर बोध्यज्ञं धका
धागु खः । गथे स्मृति सम्बोध्यज्ञं खः । अथे हे मेमेगु
बोध्यज्ञं नं श्वीके माल ।

बोध्यज्ञं ज्ञान प्राप्त यायगु अवस्थाय मेगु फुक विरोधि
धर्मयात कोतेला सत्धर्म च्वे थाहां वई ।

चित्या लीन (=आलस) अवस्थाय चञ्चल औद्धत्य
अवस्थाय काम भोगे लाना मखुगु दृष्टि लाना च्वंगु चित्त-
यातन बोध्यज्ञं द्वारा कोतेला तयेमा ।

भगवानं सप्तबोध्यज्ञं छाय कना बिज्यागु !

प्राणिपि विभिन्न अवस्थाय बिचार याना च्वनी तर
निगु अवस्थाय भावना याय योग्य मजु । व छु छु अवस्था
धासा आलेस्ये व चञ्चल अवस्था । न्होवेका उवंगुये
जागु आलस्य पनया अवस्था जुया छुं हे किया मयाइगु
अवस्था खः । चञ्चल अवस्था थ्व खारानि द्वे लोंह वाँ
छ्वे थें जागु अवस्था खः । गथे लोंह वांछवेगु अवस्थाय
खरानि फुकं ब्वया च्वनीगु खः । अथे हे चित्या संयम रहित
जुया तच्वतं चित चञ्चल जुया च्वनीगु बखते नं छुं एकाय
ता-या ज्या याय मफैगु जुया च्वन । थ्व निगु लयोग्यगु
अवस्थास थुक्यं यायमा । धर्म विचय सम्बोध्यांग विचय सम्बो-
ध्यज्ञं प्रीति सम्बोध्यज्ञया भावना यायमा ।

थथे यायवं छु ज्वी चित्या लीनता नास जुया वनी
हानं गुगु अवस्थाय चित संयमि रहित जुया चञ्चल ज्वी
अबले प्रश्विध संबोध्यज्ञं, समाधि सम्बोध्यज्ञं, उपेक्षा संम्बो-
ध्यज्ञया भावना यायमा । थुकिं असंयम हते जुया वनी ।

स्मृति न्हायासनं आवस्यक खः । विना स्मृति छुं नं
भावना याय फइमखु । उकिं स्मृति सम्बोध्यज्ञं सर्व साधा-
रण खः । गथे न्हायाथि जागु तरकारियात चिः आवस्यक
खः । अथे हे स्मृति नं सकम्भनं मदेक मगा । स्मृति नाप
तयफेवं तिनि शेष धर्मया उपयोग दई । स्मृति विना
चित्या पग्रह निग्रह ज्वी फई मछु ।

अंगुत्तर निकाय

अनु० भिक्षु बुद्धघोष

एक निपात

प्रथम सूत्र

१. थथे जि न्यनागु दु- छगू समये भगवान् बुद्ध
आवस्ती अनाथपिण्डिक महाजनया जेतवनारामे विहार
याना बिज्याना च्वन । उगु बखते भगवान् भिक्षुपिन्त
“भिक्षुपि” धका सम्बोधन याना बिज्यात । भिक्षुपिं
“भदन्त” धका लिसः बिल । भगवानं थथे आज्ञा जुया
बिज्यात-

भिक्षुपि ! जि मेगु गुगु थुजोगु रूप मखना, गुगु
पुरुषया चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला तये
फुगु खः । व खः मिसाया रूप । मिसाया रूप भिक्षुपि
पुरुषया चित्तयात आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।

द्वीतीय सूत्र

भिक्षुपि ! जि मेगु गुगु शब्द मखना गुगु पुरुषया
चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।
व खः मिसाया शब्द । मिसाया शब्द भिक्षुपि ! पुरुषया
चित्तयात आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।

तृतीय सूत्र

भिक्षुपि जि मेगु गुगु गन्धयात मखना गुगु पुरुषया
चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।
व खः मिसाया गन्ध । मिसाया गन्ध भिक्षुपि ! पुरुषया
चित्तयात आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।

चतुर्थ सूत्र

भिक्षुपि ! जि मेगु गुगु रसयात मखना गुगु पुरुषया
चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।
व खः मिसाया रस । मिसाया रस भिक्षुपि ! पुरुषया
चित्तयात आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।

पञ्चम सूत्र

भिक्षुपि ! जि मेगु गुगु स्वर्णयात मखना गुगु पुरुषया
चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला तये फुगु खः
व खः मिसाया स्वर्ण । मिसाया स्वर्ण भिक्षुपि ! पुरुषया
चित्तयात आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।

षष्ठम सूत्र

भिक्षुपि ! जि मेगु गुगु थुजोगु रूपयात मखना गुगु
मिसायागु चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला तये
फुगु खः । व खः पुरुषया रूप । पुरुषया रूप, भिक्षुपि !
मिसाया चित्तयात आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।

सप्तम सूत्र

भिक्षुपि ! जि मेगु गुगु थुजोगु शब्दयात मखना गुगु
मिसायागु चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला तये
फुगु खः । व खः पुरुषया शब्द । पुरुषया शब्द भिक्षुपि !
मिसाया चित्तयात आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।

अष्टम सूत्र

भिक्षुपि ! जि मेगु गुगु थुजोगु गन्धयात मखना
गुगु मिसायागु चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला
तये फुगु खः । व खः पुरुषया गन्ध । पुरुषया गन्ध
भिक्षुपि ! मिसाया चित्तयात आकर्षण याना साला तये
फुगु खः ।

नवम सूत्र

भिक्षुपि ! जि मेगु गुगु थुजोगु रसयात मखना गुगु
मिसायागु चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला तये

फुगु खः । व खः पुरुषया रस । पुरुषया रस भिक्षुपि
मिसाया चित्तयात आकर्षण याना साला तये फुगु खः ।

दसम सूत्र

भिक्षुपि ! जि मेगु गुगु थुजोगु स्पर्शयात मखना
गुगु मिसायागु चित्तयात थुगु प्रकारं आकर्षण याना साला
तये फुगु खः व खः पुरुषया स्पर्श । पुरुषया स्पर्श भिक्षुपि !
मिसाया चित्तयात आकर्षण याना साला ते फुगु खः ।

क्रमशः

धर्म छुख

रामभक्त प्रधान

थुगु कलि युगे मानव झीके दया माया देकी ।
स्वैतं थःगु नुगलंनिसे स्नेह याय् सेकी ।
पलखया थव जीवन पलखं पवीगु धका सीकि ।
थुगु हे जूनि धर्म मयासा मेवले गुबले ज्वो ।
बाँबालाक पूजा हि धका द्यो नं धाई मखु ।
द्या, हें, दुगु स्याना गुबलें द्यो खुशी ज्वी मखु ।
आत्म शुद्ध याना बंसा छुं मदुसां खुशी ज्वी ।
गुबले तक मने स्वार्थ व पक्षपात दे ।
दोलंदो या दान यासां छु हे धर्म दे ।
दुखो गरोबया आत्मा हास्यूसा धर्म दे ।

ॐ★ॐ

बौद्ध गतिविधि-

आनन्दकुटी बंगला देशया मंत्री

२०३४ चैत २ गते आनन्दकुटी विहारे बंगला देशया
राष्ट्रपति या सल्लाहकार बौद्ध मंत्राणी श्रीमती विमल
राय या सम्माने आनन्दकुटी दायक सभा व विहार गुठीया

पाखें छगु स्वागत समारोह जुल ।

न्हापां आनन्दकुटी दायक सभाया समाप्ति श्री पूर्ण
काजी तुलाधर व कोषाध्यक्ष श्री भाइकाजी रंजित तथा
विहार गुठीया सचिव श्री तीर्थनारायण मानन्दर पिनि
पाखें स्वामाः विया स्वागत सम्मान जुल ।

अनं लिपा भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरं बुद्ध पूजा
याका बंगला देशया बौद्ध मंत्री परिवार यात आशीर्वाद
व बुद्धकालीन सफूत फुक्क छजोलं उपहार प्रदान याय्
धुं का नेपा व बंगला देश या बौद्ध सांस्कृतिक सम्बन्धया
खं चर्चा याना विज्यात ।

अन्ते बंगला देशया बौद्ध मंत्री श्रीमती विमलरायं
थनया आनन्दमयगु आनन्दकुटी विहारे वया बुद्ध पूजा
याना विश्व प्रख्यात प्रभावशालीम्ह धर्मदूत जुया विज्याम्ह
भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर पाखें आशीर्वाद काय् खना
जिपि भाग्यशाली जुया धका कृतज्ञता प्रकट याना दिल ।

कोरिया बौद्ध प्र. मं. या स्वागत

१४ बैशाख २०३५, भिक्षु फा. हा. फड या नेतृत्वे
विज्यापि कोरिया बौद्ध प्रतिनिधि मण्डलया सम्माने आनन्द
कुटी विद्यापीठे व आनन्दकुटी विहारे स्वागत समारोह
जुल । वसपोलपि बौद्ध भिक्षु पिनि पाखें बौद्ध स्कूल देका-
तगु खना साप हर्ष जूगु खं प्रकट याना विज्यात । बौद्ध
शिक्षा नं बाँलाक विया तगु दे धयागु विश्वास प्रकट याना
विज्यात ।

आनन्दकुटी विहारे भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर
प्रमुख विहार वासी भिक्षु पिसं व आनन्दकुटी दायक सभा
तथा गुठीया अधिकारी वर्गं स्वागत सम्मान यात । अन्ते
भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरं बुद्धकालीन सफू छज्वलं
उपहार स्वरूप प्रदान याना विज्यात । वसपोल पिन्त
आनन्दकुटी विहारया शान्त वातावरण गावकं प्रभावित

यागु खें प्रकट याना बिज्यात ।

स्वयम्भू गुरुदाया लामा तसे व स्वयम्भू विकास मण्डल
पाखें नं कोरिया बौद्ध प्रतिनिधि मण्डल यात धुमधाम
स्वागत यागु समाचार दु ।

प्रीति समारोह

श्री ५ वा सरकार तथा नित्र राष्ट्र भारत सरकार
पाखें माहव रवाहालि कया नेपा व भारतया फुकं हे धैये
बौद्ध तीर्थ यात्रा याना बयागु लसताय पुनर्मिलन प्रीति
समारोह २०३४।१२।२९ खुनु बौद्ध तीर्थ यात्रा
समितिया अध्यक्ष भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरया सभा-
पतित्वे स्वयम्भू आनन्दकुटी विहारे भवय रूपं सम्पन्न ज़गु
समाचार दु ।

उक्त समारोहे प्रधान मत्री श्री कीर्तिनिधि विल्ट ६४०
नेपाली बौद्ध तीर्थ यात्री पिनिगु सफलतापूर्वक सम्पन्न ज़गु
या मुहुय कारण भक्त जन पिनिगु भगवान बुद्ध प्रति
अद्वा व विश्वासं ख धया दिल । वेकलं धया दिल श्री ५
वा सरकार व भारत सरकार या बिचे जक सौहार्दं
सम्बन्ध दुगु मखु जनताया बिचे नं उलि हे स्वापु दु ।

भारतीय राजदूत श्री एन. बी. मेनन् नं धया दिल-
नेपाल व भारत तीर्थ यात्री तेत स्वागत सरकार यायगु
“छागु धार्मिक कर्तव्य” खः हानं लिपा लिपा थ्यंकं थव
चलन लयना चवनी तिनि ।

समारोहे भिक्षु कुमार काश्यप, श्री भाइराजा शाक्य,
श्री जगमोहन, श्री बोधिरत्न शाक्य तथा श्री राजमानपिसं
थयःगु उद्गार प्वांका दिल ।

समारोह्या न्हापां तीर्थ यात्रा समितिया सचिव श्री
तीर्थ नारायण मानन्धरं धया दिल— न्हाक्वहे छ्वो
फेमासां तीर्थं यात्रा यंकागुलि मनूतेके धार्मिक चेतना दया

बो, शिक्षित जुइमा धयागु अनुभव जू, उन्नतियः प्रेरणा
दया बो ।

वेकलं धयादिल बौद्ध तीर्थ यात्रा सफल याय्त श्री ५
या सरकार पाखें व भारत सरकार पाखें गावकं गुहाली
प्राप्त जूगुलि कृतज्ञता प्रकट याना दिल ।

नुग यचुकेगु

अन्ते सभापति आसन भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरं
धया बिज्यात — तीर्थयात्रा धयागु नुगः यचुकेत खः । बौद्ध
संस्कृति व अबोद्ध संस्कृति गावकं पा । प्यंयया सोहु स्वर्ग
वनीगु विश्वास मिले मजू । अन्धविश्वासं मुक्त ज्वीगु हे बौद्ध
संस्कृति खः ।

सुविद्या दुगुलि व यंकीपि दुगुलि तीर्थयात्रा वनीपि यक्व
दत । थ छ्यु धर्मावलम्बी ते लागि महत्वपूर्णया खें खः ।
तीर्थयात्रा बना बोपिन्त आशीर्वाद व धन्यवाद दु, तर स
खाना प्यं थया बोपिन्त मखु ।

शारीरिक शुद्धिया लागी मोल्हुइमा: खः तर पाप कटे
याय्त मखु । अन्धविश्वास यात छ्रिति कथं तोता छ्रोयमाः ।

उक्त लेता ख्वे खुनु सुयनिसे स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन,
बुद्धपूजा व भिक्षु पिनिपाखें धर्म देशना तथा भोजन दान ज़गु
दु ।

स्वास्थ्य लाभया कामनां चन्दा

श्री लोकरत्न उपासकं थःगुल्वे याकनं लायमा धयागु
कामना याना आनन्द भूमि यात रु. १५०. छियातका अर्यण
याना दीगुलि वेकयात याकनं स्वास्थ्य लाभ ज्वी. मा: धयागु
आनन्द भूमिया शुभ कामना दु ।

शोकसभा

आनन्दकुटी दायक समाया कोषाध्यक्ष व आजीवन
सदस्य श्री भाइराजी उपासकया जहान कांछी उपासिका
मत्यवं थव संसार तोता १० फागुण २०३४ परलोक क्षाल ।

१२।११।२०३४ सि पुन्ही छुनु आनन्दकुटी विहारे
सदों थें ज्ञानमाला भजनं लिपा बुद्ध पूजा जुल ।

बानि भिक्य मा

उपदेश कार्यक्रमं लिपा शोक सभा जुल । भिक्षु
अमृतानन्द महास्थविरं दिवंगत कांछो उपासिकाया प्रति
समवेदना प्रकट याना धया बिज्यात, जन्म ज्वी बले सो
मानिगु छगु ज्वना वयागु दु । थव खें कांछो साहुनीनं
ज्वना काल सिना वंभेस्यां छु तोतावन ले ? थः मचा छाचा
तेत हुके याना ब्वलंका थःगु कर्तव्य पालन याना बन !

आनन्दकुटी विहारे पुन्ही बले मागु प्रबन्ध यायगुली २०.
३० दें ति लगे जुया कर्तव्य पालन याना बन । थव आदर्श
छगु बेकनं तोता यागु दु । बेक संघया प्रति थद्वालुम्ह खः ।

देवलथें यीस नं अचल थद्वा तथा वर्तव्य पालन व भिक्षु
संघ प्रति गौरव ते माल ।

सी तेका होश तथा संघ लुमका व दर्शन याना सिना
बनेगु भिजू । याना ज्वना बले निसें बानि भिका यंकल
धासा अन्ते भिजू ज्वी ।

वसपोलं बुड्कालीन घटना छगु न्हाथना धया
बिज्यात— उपासक छम्ह म्हंमफु बले सतिपट्टान सूत्र पाठ
न्यना च्वंबले देवतापिंशं विमान ज्वना—जिमिगु रथे च्वं वा
धका डाजि बाजि धया च्वन हूँ । उकि भिगु धयागु बानि
मचानिसे छ्यला यंकय माः ।

भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविरं धर्म देशना नं याना
दिवंगत कांछो उपासिकाया प्रति नं समवेदना याना धया
बिज्यात, की सकसिनं छन्हु सो मानि धयागु लुमंका निक्ति
खें रीस राग मतसे धार्मिक जीवन हनेगु कुतः याय् माल ।
वसपोलं धया बिज्यात कांछो साहुनी फुक विहारे नं पुण्य
कार्यस थःगु अचल थद्वा तथा गुहाली याना दीम्ह उपा-

सिका खः ।

अनं लिगा दायक सभाया सभापति श्री पूर्णकाजी
तुलाधर, आनन्दकुटी विहार गुठीया सचिव श्री तीर्थनारां
मानन्दर व थी राजमान उपासकिमं कांछि उपासिका
या मिलन सारगुण व दम्पति जीवने नं परस्पर मिले चले
जुया जीवन हना च्वंगु खें न्हाथन; दिल ।

भोजन लिपाया कार्यक्रमे भिक्षु सुशोभनं याइलैण्डया
बौद्ध तेगु रहन सहनया बारे ताहाक ज्वीक व्याख्यान
याना बिज्यागु समाचार दु ।

आनन्दकुटी दायक सभाया आजीवन सदस्य व सांक्रय
उपासक श्री हर्षबहादुर मानन्दरया थांमती व्यखामाया नं
मत्यवं दिवंगत जूगुलि शोक संतप्त परिवार प्रति आनन्द-
कुटी दायक सभा समवेदना प्रकट यागु दु ।

च्वोवहाले बौद्ध गोष्ठी

१३ फागुण २०३५ धर्मकोति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीया
आयोजनाय च्वोवहाले भिक्षु अश्वघोषया सभापतित्वे छगु
बौद्ध गोष्ठी जूगु दु ।

सुधी कमलतारा, सुमित्रा, अनिता विनि पाखे बौद्धगानं
गोष्ठी शुरु जुल ।

धर्मवतो अनगारिकांपूर्वया बिज्यात बाखें न्यनेगु धयागु
जीवन ढंग देकेगु ज्ञान खः । जा छक नेत जाकिजक दयां
मगा, यल छुसि नं माः । अथे हे यीके नं मेहनत, भाग्य व
बुद्धि आः अले भिर्पि पासा माः ।

अनं लिपा थी प्रकाश बज्राचायं बुद्धिया बारे व सुधी
प्रेमहेरा ताच्चाकारं छनाथें मनूत हिला व धयागु बारे थः-
थःगु विचार प्वका दिल । गोष्ठी कार्यक्रम सिधेवं बुद्धजीवन
व अन्तर्राष्ट्रीय जगते गुकर्यं स्वाँया पुक्ती माने याइगु बारे
स्लाइड्स् (अचलचित्र) प्रदर्शन जुल । १४ गते बुद्धपूजा नं
कुकः धाय्क जुल ।

महापरित्राण

२०३५ बैशाख १० गते आइतवार खुनु भक्तपुर जिल्लाया लुभुइ उपासिका तुयूअजि वेकया महायज्ञी कृष्णमाया, गंगादेवी, पारवती पिनिगु अद्वाकथं स्थानीय नासः त्वाले भिक्षु महासंघ पाँचे शान्ति कामना यासे अहोरात्री महापरित्राण पाठ जुल । उक्त अवसरे भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविरं परित्राणया व्याख्या याना धर्म देशना याना विज्यात ।

स्थानीय जनतां लै सफा यायगु, छवाखा देकेगु व आपालं सुकूलाया तगु खना ये यलया उपासक उपासिका पिनि चर्चा जुल- लुभु नासः त्वाया मनूत साप मिले चले जुया ज्या याय् सः ।

उक्त दिने स्वयम्भू ज्ञानमाला, पांगा ज्ञानमाला व यलया ज्ञानमाला भजन जूगु समाचार दु ।

बैशाख ११ गते सुथे भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरं धर्म देशना याना विज्यागु समाचार दु ।

जन्मोत्सव

२७ बैशाख २०३५ नेपाला दक्षिणे थकालिम्ह भद्रन्त प्रज्ञानन्द महास्थविरया ७८ दे फुना ७९ दै क्यंगु शुभ जन्मदिया लसताय् वसपोलया सुस्वास्थ्य तथा दीधायु कामना याना श्री तेजरत्न तुलाधर सपरिवारया अद्वां ये त्योड छका बाहाले भिक्षु महासंघ पाँचे चच्छ यंकं महापरित्राण पाठ जूगु दु । उक्त अवसरे भिक्षु अश्वघोष धर्म उपदेश याना विज्यात । स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन व बुद्धपूजा न जूगु समाचार दु ।

वार्षिक उत्सव

२०३४ फागुण २८ गते यल नागवहाले स्थापना जुया द्वंगु नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाया निगूगु विद्यालय “दीपञ्चुर परियति शिक्षालय” या वार्षिक उत्सव उक्त

शिक्षालय कमिटिया अध्यक्ष श्री मणिरत्न शाक्यजुया समाप्तित्वे यः यः धायक सम्पन्न जूगु समाचार दु ।

उक्त समारोहे श्री तारण बहादुर शाक्य स्वागत भाषण विया विज्यात । अनं लिपा शासन शास्त्र भिक्षु सुशोभन आइलैण्डे यजोगु बौद्ध धर्मया शिक्षा बीगु स्कूल यद्कों दु तथा यजोगु स्कूलं रचनात्मक बौद्ध शिक्षा बीमागु खै ध्वाव्यीक व्याख्या याना विज्यात । तत्पश्चात शिक्षालयया शिक्षक भाजु महेन्द्र रत्न शाक्य, सुश्रा इन्दिरा शाक्य, श्री आशाराम शाक्य, श्री ठोलेन्द्र शाक्य पिसं बौद्ध शिक्षा या बारे थथःगु विचार प्रकट याना विज्यात ।

अन्ते १५ बडा अध्यक्ष श्री तारण बहादुर शाक्य जु पाँचे पुरस्कार वितरण याना विज्यात ।

बनेपाय धर्म देशना

२०३५ बैशाख १३, १४, १५ गते भोतेया त्रिभुवन पाँके स्थानीय तुनु काजी पलांचोके भाजुया अनुरोध कथं भिक्षु अश्वघोष व अनगारिका धर्मवती पिनि पाँचे धर्म देशना जूगु समाचार दु ।

अथे हे बैशाख १९, २० स्थानीय श्री बालकृष्ण साहुया अनुरोध कथं बनेपा स्वयात् त्वाले धर्म देशना जूगु दु ।

लहुति पुन्हीया कार्यक्रम

२०३५ बैशाख १० गते लहुति पुन्ही खुनु आनन्दकुटी विहारे सदांये ज्ञानमाला भजन व पंचशील अष्टशील आदि प्राथना धुंका चैत्य पूजा जुल । अनं लिपा भिक्षु अश्वघोष धर्मदेशना याना धया विज्यात यी धर्मे चवपिसं छक विचाः याय् माला च्वंगु दु कि झीपि न्हापा व आ गुलि पात, छुछु झीके दुगु कुबानि दनि, अथवा झीगु बांमलागु पह छुछु तनावन ।

अनंति श्री राजमान उपासकं धया दिल- आनन्द-
कुटी बुद्ध पूजा जुया चवंगु स्वीदं मयाक दुसां तभी चैत्य
पूजा कथं कः धायक हाकने शुरु जगु छ हे लहुति
पुण्हीसं प्यदं फुना न्यादं क्यनोगु जुल । नेपाले भन्ते पिनि
पाखे बुद्ध धर्म प्रचार जुमेनिसे बुद्ध ह्यसीका थकथं चैत्य
पूजा न्यादका बौद्ध तीर्थ यात्रा न सुविधा पूर्वकं याय् खंगु
खं सकसिनं सीका तेमागु छः ।

भोजनं लिपाया कार्यक्रमे परित्राणपाठ व धर्म देशना
मिक्षु विवेकानन्द महास्थविरं पुरवंका बिज्यागु समाचार दु ।

२५२२ दं बुद्ध जयन्ती समारोह समिति

सदां ये आनन्दकुटी दायक सभां २५२२ दं क्यंगु बुद्ध
जयन्ती बाँलाकेत भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविरया अध्यक्ष
ताय बुद्ध जयन्ती समारोह समिति गठन यागु दु ।

उपाध्यक्ष भिक्षु अश्वघोष, भिक्षु सुमंगल कुश्यो गुरु
दुप्पा लामा, श्री प्रयागराज सिंह सुवाल ।

सचिव- श्री कनक मान शाक्य

सहायक सचिव- श्री ध्रुव कृष्ण रञ्जित, श्री मंगल
मान शाक्य, श्री भरत मान शाक्य

कोषाध्यक्ष- श्री भाइकाजी रञ्जित ।

सहकोषाध्यक्ष- श्री पद्मनारायण मानन्धर, श्री शाक्य-
मुनि सिक्किकार ।

लुम्बिनी बुद्ध जयन्ती

बुद्ध जयन्ती समारोह समिति २५२२ काठमाडौं पाखे
शान्ति नायक गौतम बुद्ध्या जन्म भूमि लुम्बिनीस २५२२
दं या बुद्ध जयन्ती माने यायत बाजा खल आदि शह्वानु
भक्तजन पिन्त लुम्बिनी वनेत सहुलियत दरं बसया प्रबन्ध
जूगु समाचार दु ।

बोधि विहार उद्घाटन

२०३५ वैशाख २५ गते किण्डोल उपासिकारामे न्हुगु
निर्माण जूगु बोधि विहारया उद्घाटन भिक्षु प्रज्ञानन्द
महास्थविर पाखे सम्पन्न जुल । उक्त विहारे धर्मचक्र
मुद्रान्त बुद्ध मूर्ति प्रानिस्थाया पुण्य क्रिया भिक्षु संघ पाखे
परित्राण पाठ याना सम्पन्न जुल । उक्त अवसरे भिक्षु
प्रज्ञानन्द महास्थविरं धया बिज्यात- मूर्ति स्थापना याना

पनिस्था यायगु धयागु चलन छ्यू दु । तर बुद्ध परिनिर्वाण
ज्वी धुंका बसपोलेया प्राण हे हाने साला भंत्र तंत्र द्वारा
बुद्ध मूर्ति दुने पनिस्था यायगु भिक्षु पिंसं याय फुगु खं मखु,
अये याइन मखु । केवल बुद्धया गुण लुम्बका पूज्यायगु जक
हे पनिस्था खः । भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरं धर्म उपदेश
याना बिज्यात ।

उक्त बोधि विहार सकल उपासक उपासिका पिनिगु
सहयोग देकागु खं सुचिता अनगारिकां सकसितं धन्यवाद
बिया धया बिज्यात । सुर्थनिसे स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन
नं जूगु दु । भिक्षु संघ पिन्त व अनगारिका पिन्त तथा
उपासक उपासिका पिन्त जलयान भोजन संग्रह जूगु नं
समाचार दु ।

२५२२ दं क्यंगु बुद्ध जयन्तीया उपलक्षे दे० दे० जुया
चवं ये ललितपुर पुस्तकालय पाखे बुद्ध व बुद्ध धर्म सम्बन्धी
न्हासः लिसः कासा थुर्सि नं जेठ ११, १२, १३ व १४
गते यलया महाबौद्ध पुस्तकालयया आयोजनाय ओकुबहाले
ज्वीगु समाचार दु ।

लसकुस मुं ज्या

गणतन्त्र कोरियां नेपाले बिज्यापि बौद्ध प्रतिनिधि
मण्डलया सम्माने लुम्बिनी विकास सहयोग समिति काठ-
माडौं पाखे श्री रामप्रसाद मानन्धरया सभापतित्वे लसकुस
मुं ज्या (स्वागत समारोह) जुल । उक्त समारोहे प्रति-
निधि भंडलया नायो भिक्षु फा. हा. फड्जुं लुम्बिनी
विकासया लायी कोरियां लिपा लिपा नं सहयोग बीगु
इच्छा धया बिज्यात । विकासया ज्या नं याकनं शुरु ज्वी
धयागु आशा व्यक्त याना बिज्यात ।

न्हापां लुम्बिनी विकास समितिया अध्यक्ष श्री लोक
दर्शन वज्राचार्य कोरियापि बौद्ध धर्म प्रति अङ्गन्त श्वदा
व आस्था दुगु खं न्हाथना बिज्यात ।

लुम्बिनी विकास सहयोग समितिया उपाध्यक्ष श्री
भवनलाल प्रधानं कोरियापि बौद्ध धर्म दुहाँ वंगु सन् ५२८
साले धया दिल ।

उक्त स्वागत समारोहे लुम्बिनी विकास सहयोग समि-
तिया सचिव श्री तीर्थनारायण मानन्धरं प्रतिनिधि

मण्डलया नायोद्यात ढलोट याम्ह मूर्ति उपहार स्वरूप प्रदान याना दिल ।

लुम्बिनी विकास समितिया अध्यक्ष कोरिया बौद्ध प्रतिनिधि मण्डल यात रात्रि भोजया आयोजना याना दिल । नार्प ढलोट याम्ह बुद्ध मूर्ति उपहार प्रदान याना दिल ।

धर्मकीर्ति स्वागत समारोह

लुम्बिनी विकास समितिया निमन्त्रणाय कोरियां बिज्यापि बौद्ध प्रतिनिधि मण्डलया सम्माने धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी पालें २०३५ बैशाख १५ गते छगू स्वागत समारोह साप हे न्हाइबुक सम्पन्न जूगु समाचार दु ।

न्हापां लुम्बिनी विकासया अध्यक्ष श्री लोकदर्शन वज्ञाचार्यं भिक्षु फा. हा. फड या नेतृत्वे बिज्यापि कोरियन् बौद्ध प्र० मण्डलया परिचय विया धया बिज्यात— वसपोलपि कोरियाय लुम्बिनी विकास समितिया अध्यक्ष व अधिकारी वर्गत खः । कोरिया पालें छगू करोड दाँ लुम्बिनी विकासया लागी बीगु मध्ये आ ५०,००० न्येदो दाँ थी ५ वा सरकारयात लः ल्हायत बिज्यागु खः । पटक पटक याना लुम्बिनी विकासया लागी सहायता बीति धया बिज्यात ।

कमलतारा व तिमिला मेजु पिनिगु पालें स्वागत गानं लिपा धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीया अध्यक्ष धर्मवती अनगारिका पालें स्वागत भाषण जुल । अनं लिपा प्रतिनिधि मण्डलया नायो भिक्षु फा. हा. फड जुं धया बिज्यात— नेपा ध्यनालि न्हापां मर्त्तवन नेपाल बुद्ध जन्म भूमि जूसां बौद्ध गतिविधि व पह चह उस्त खने मदुगुलि छुथें छुथें च्वं च्वंगु । म्हिग यले बना पुलांगु विहार (बहा) व भिक्षूपि दुगु विहार खना, बौद्ध गीत हाला स्वागत नं यागु खना : यों थन धर्मकीर्ति विहारे नं बौद्ध तालं पञ्चशील प्रार्थना याना बौद्ध गीत म्हे हाला स्वागत यागु व गोलपाते जाकि तया दान यागु खना साप हर्ष जुल । मिखाय छोबि हे जाया वल ।

कोरियाय बौद्ध धर्म

वसपोल कोरियाय बौद्ध गतिविधि या खं न्हायना धया बिज्यात— कोरियाय स्वंगू करोड जन संख्या मध्ये छगू करोड त्या बौद्धत दु । नेपालं तिब्बत, अनं कोरियाय १३०० दं न्हापा बौद्ध धर्म दुहाँ वल । बौद्ध विहार भ्यादो ५००० व भिक्षुपि छिदो १०,००० दु । यज्योगु बौद्ध अध्ययन गोष्ठी विहार पत्तिकं दु । बौद्ध स्कूल जक च्येगुलि (५०) मध्याक दु । छगू बौद्ध विश्वविद्यालय दु । कोरिया सरकारं नं यक्ष्व हे बौद्ध धर्म प्रचार या लागी गुहाली विया च्वंगु दु । प्रत्येक हप्ताय बुद्बार व शनिबार खुनु बुद्ध धर्मया बारे छलफल जू । सिपाही तेत नं बौद्ध धर्मया शिक्षा बीगु च्यवस्था दु ।

वसपोल धया बिज्यात— जीवन या तःधंगु सपना खः लुम्बिनी दर्शन यायगु । तःदं लिपा व इच्छा पूर्ण जूगुलि जोवन सार जुल । दोछि दे न्हो न्हेच्व धयाम्ह भिक्षु छम्ह लुम्बिनी दर्शन याना बिज्यागु जिमिगु इतिहासे च्वया तगु दु । लुम्बिनी सारा बौद्ध तेगु साक्षा खः । थये धाल धका नेपाली ते नुगाले स्थाके मज्ज् । नेपाले निगू वस्तु अभूत्यगु दु । लुम्बिनी व सगरमाथा (एवरेष्ट)

श्री बरदेस मानन्धरया धन्यवाद ज्ञापन लिपा उपहारया आदान प्रदान जुल । सच्चिद मध्याक दान व्यूवोपि उपासक उपासिका पितृं फुकसितं थेक गुलिसित तस्वीर, गुलिसितं जपमा, गुजिसितं च्यापुरि, गुलिसितं जित्तान, गुलिसितं कुसा आदि उपहार व्यूगु खना दर्शक वर्गत आश्चर्य चाल धागु चर्चा दु । दिवा भोजन नं धर्मकीर्ति विहारे मं जुल ।

यलेन स्वागत

यलया मजिमण्डप विहारे युवक बौद्ध मण्डल पालें नं भव्य रूपं बौद्ध गीत हाला कोरिया बौद्ध प्रतिनिधि मण्डलयात स्वागत यागु समाचार दु । दिवा भोजन नं संग्रह यागु दु ।

PIPARHAWA Versus TILAURAKOT

Kapilwastu, according to Hsuan Tsang had the circuit of 40,00 li (equivalent to 664 miles). Hence the argument put forward in favour of the tiny Village of Piparhawa as representing the whole territory of the Shakya republic by an official in the service of the Department of Archeological Survey of India carries little sense. As a matter of fact, it was the same Department itself which after an intensive study of concerned areas declared at the close of the last century that the Kapilwastu of Buddha's days is represented by today's Tilaurakot region of Nepal.

The search for the lost site of Kapilwastu, as mentioned above, was intensified only after the discovery in 1898 of people's relic-casket from the stupa at Piparhawa. The case of Piparhawa was then under full consideration, but it has to be rejected in the light of newer findings. Then was focussed scholars' attention on Tilaurakot. It was extensively explored and parts of it were even excavated. An exhaustive study of Buddhist texts,

By BHUWAN LAL PRADHAN

travel accounts of the Chinese travellers, new finds from Tilaurakot and all other relevant materials was made. Only thereafter experts working under the Archaeological Survey Department of India jointly arrived at the conclusion that Tilaurakot was Kapilwastu. Thus scientifically was this fact established, and came to be universally recognised with no ground for controversy. As such it is not something that the fad of an individual can alter at will. Nothing that is said to have been recovered or is expected to be recovered from Piparhawa nor any distortion of the records of the Chinese travellers can have any adverse effect on this already settled issue.

The archeology official who is making the aforesaid vain attempt now brazenly remarks that according to the Chinese travellers Piparhawa seems to present the ancient Kapilwastu. How his arguments completely lacks consistency and constancy will be clear from his own words quoted below.

In 1973 he said, ". . . . Piparhawa is six miles to the site of Lumbini. . . . Accounts of the travels of Hsuan Tsang and itsing also hint at the location of Kapilwastu in the area (i.e. Piparhawa) . . . ."

(*The Indian Express*, 1973 April 13).

Then came the following argument:-

"...Scholars held for a long time that Tilaurakot was Kapilwastu even though there was no solid archeological evidence to do so. The basis for this erroneous belief (i.e. Tilaurakot is Kapilwastu) was the account given by the Chinese Pilgrims.... In 300 A.D. Fahien went from Kapilwastu to Lumbini.... In 629 A.D. Hsuan Tsang also went from Kapilwastu to Lumbini...."

(*The Times of India*, 1976 Jan. 24)

The archaeologist further remarks:-

"The... Indication for Piparhawa being the site of ancient Kapilwastu was furnished by the Chinese traveller Fahien. According to his record Lumbini should be nine miles east of Kapilwastu.... The difference supposed by the scholars between the distance recorded by Fahien and Hsuan Tsang was unwarranted...." (*The Illustrated Weekly*, 1976 May 16-22).

Similarly, the photograph of the structural remains traced around the stupa at Piparhawa was printed as "A scene of Vihara found in the excavation in Piparhawa."

(*Dharmayug* 1973 May)

"The ruins of the Place of Buddha's father, Suddhodana, in Piparhawa, now identified with Kapilwastu."

(*The Times of India*, 1976 Jan. 24).

H M.G. Nepal has already commented on this. Now again in the *Illustrated Weekly*, 1976 May 16-22 the same were declared as the eastern, northern, western and southern monasteries facing the stupa.

The above extracts sadly expose the archaeologist indicating how up to 1973 he was quite ignorant of the distance Lumbini and Piparhawa. The actual distance between them is nearly ten miles. Next, the dates about Fa Hsuan and Hsuan Tsang's visits to the Kapilwastu region is hopelessly wrong. As noted above, the conclusion that Tilaurakot was Kapilwastu was based on the most solid archaeological as well as other evidences and a joint decision of a group of different experts. What is more ludicrous than one single individual challenging all those experts and baselessly denouncing the whole previous work? The accounts of the Chinese travellers lead to no erroneous belief. On the contrary, they furnish a sound basis for the correct location of Kapilwastu. Further, the archaeologist at one time declares Hsuan Tsang's distance between Kapilwastu and Lumbini correct, at another time denounces the records of the Chinese travellers as leading to 'erroneous belief and once again comes to uphold Fa Hsuan's view. Thus oscillate like a pendulum the judgements of the archaeologist at

different times and in different news-papers.

In order that his wrong reasoning creates no confusion the actual facts about the matter are given below.

Kapilwastu lay 15 or 16 miles west of Lumbini according to Hsuan Tsang and nine miles according to Fa Hsuan. The actual distance from Lumbini to the present day Tilaurakot is 14 or 15 miles. Thus distance given by Hsuan Tsang exactly corresponds to the actual present day distance between Kapilwastu and Lumbini.

Both Fa Hsuan and Hsuan Tsang came to Kapilwastu from Shrawasti. According to Cunningham Fa Hsuan first came to the birth place of Krakuchhanda Buddha, supposed to have been the present day Kodan or Gotihawa and therefrom to Kapilwastu while Hsuan Tsang arrived at Kapilwastu direct. That is why Hsuan Tsang gave the distance from Shrawasti to Kapilwastu as 83 miles and Fa Hsuan as 91 miles. They were shown two opposite places of the same Kapilwastu according to V. Smith. Hence Fa Hsuan, who passed through the present day Gotihawa, Kodan etc., before he arrived at Kapilwastu, measured the distance from the easternmost point while Hsuan Tsang measured the distance from the extreme western point at the present day Tilaurakot where he

arrived first. Evidently, that was the reason why he has said that Lumbini lay nine miles of Kapilwastu.

Further, these pilgrims not only visited all important places, stupas and other monuments associated with the incidents of the Buddha's early life but also elaborately have spoken of them in their accounts. But they neither seemed to have gone to Piparhawa nor made any mention of it. Had the present day Piparhawa in Basti been part of Kapilwastu they would certainly not have failed to describe in detail the stupa and monastery there. The fact that none of the three Pilgrims Fa Hsuan, Hsuan Tsang and King Ripu Malla of western Nepal visited Piparhawa and made any mention of it clearly proves that it was not even a portion of Kapilwastu during the Buddha's days.

Now let us clarify the case of Piparhawa a little more. Its antiquities consist of a few clay seals, the ruins of the stupa from which Peppe took out relic-casket and the remains of monastic structure. Because of its scantiness of its antiquities the archaeologist has now added to it the area of Ganwaria, which, too, could yield nothing more than two pieces of Buddha head, one piece of terracotta horse figure and a few other figurines, a few copper and silver coins, pieces of precious stones

and the like and the remains of what he calls two huge palace—complexes, the larger being 30 miles square with 28 rooms, the smaller being 26 miles square with 21 rooms. Thus both the areas have provided nothing of any real significance. The Buddha head or the horse figurine is not at all a pre-Buddha antiquity. One such horse figurine exactly similar to that one was found in the Tilaurakot region as well in 1972-3 excavation (Ancient Nepal 22, plate VB). The coins belonging to the seventh or eighth century A.D. have no bearing on the matter in question. The monastic structure around the Piparhawa stupa was, as stated before, sometimes declared a monastery and other times a palace. The archaeologist even claims to have recovered several more relic-caskets similar to the ones discovered by Peppe. He even goes to the length of asserting that one of the new caskets he has of late found far down inside the stupa contains the relics of the Buddha while Peppe's caskets were only later additions with the relics of Buddha's kinsmen Shakyas. What the archaeologist claims has yet to be scientifically judged. Regarding the archaeologist's palace complexes, Mr. T.R. Manandhar has rightly observed:

"It is difficult, if not impossible, to believe a palace of 30 sq. miles with 28

rooms at least with an area of one or more square miles each. Thanks to Mr. Srivastava that he took the whole world into a surprise by discovering such a huge building with large rooms, which, if true, might belong to a Chakravarti Samrat and not to King Suddhodana of Kapilwastu." But in however bombastic ways he exaggerates his finds none of them belongs to the pre-Buddha age. He himself admits in the recent Illustrated Weekly that all his findings from Piparhawa and Ganawaria are not older than the 4th or 5th century B.C."

The Voice of History, 1976 Vol. II.

Tilaurakot, on the other hand, contains the ruins of full-fledged a magnificent palace, of a fortified capital city fenced with a strong tall wall, penetrable only through city gates built at four directions and surrounded with a wide moat. Besides a lot of polished greyware shreds and the associated redware sherds, attributable to 8th or 7th century B.C. as well as sherds of northern polished brickware and the associated redware, attributable to 6th or 5th century B.C. were also recovered from the Tilaurakot region during 1972-3 excavation. It was such grandeur noticed in the region that induced the earlier experts to declare it ancient Kapilwastu. In comparison to its heritage of antiquities Piparhawa or

Ganwaria findings are quite meagre. Only when one goes on adding to Piparhawa adjoining areas one after another, just as Ganwaria is added to it, one can claim that Suddhodana's Kapilwastu has been traced beside Piparhawa.

With regard to the above mentioned clay seals of Piparhawa they were said in 1973 to have contained one version and in 1976 a different version and as such its very validity has to be questioned. No place can be accepted as Kapilwastu simply because an object with the word 'Kapilwastu' inscribed in it was found there. The seals of one monastery can be carried anywhere. It cannot be inferred therefrom that the structure traced there must necessarily be the ruins of Dewa-putra Vihara. The Vihara indicated The Vihar indicated by the seals might have been set up anywhere else.

Under this state of things caskets upon caskets, chambers upon chambers, structures upon structures—what ever Piparhawa ruins may yield they have not dated back earlier than

483 B.C., the historically ascertained year of Buddha's nirvana. In order to be Kapilwastu of the Buddha's time whether for Tilaurakot or Piparhawa either of them must be able to produce pre-Buddha antiquities. As discussed above, it is Piparhawa, not Tilaurakot, that cannot yield a single antiquity which can be associated with Buddha's Kapilwastu. Piparhawa totally fails to fulfill necessary conditions. The absence of any stream beside Piparhawa or Ganwaria which the concerned archaeologist carefully avoids speaking of also deserves mention in this connection. In Tilaurakot, on the other hand, are available all requisites. With its matchless geo-physical status including a river running by and with a lot of pre-Buddha antiquities under and above its soil Tilaurakot stands to-day as the only unquestioned inheritor of the ancient Kapilwastu.

Thus, in brief, Piparhawa when made to stand in opposition to Tilaurakot often reminds us of the well known saying "Pitt is to Addington what London is to Paddington."

PRAISE and BLAME

*As a solid rock is not shaken by the wind;
Even so the wise are not ruffled by praise or
blame.*

DHAMMAPADA

These words apply in their fullest sense to Arhantas, but to a certain extent they are true of all wise people. Such people are not easily influenced by the praise or blame of the world. They think for themselves and go their own road.

It may be laid down as a general rule that one is seldom praised or blamed by the world for the intrinsic nature of ones actions. Take the case of a lawyer. The world at large is unable to form any opinion of his ability except by the results he produces. He may be intelligent and industrious but if he is unlucky enough to lose a few cases in succession, the world is apt to take a poor view of his capacity. On the other hand, if he wins a few cases that catch the public eye, his stock rises appreciably. It is the same in most fields human endeavour.

The weak-charactered tend to accept this state of affairs without question, and to act accordingly. They crave

worldly success and they work to achieve it. They know that the world cares little for genuine worth. So they buy their success with counterfeit currency as if were. They pretend to be

By ASHOK SOCIETY, Srilanka

interested in what the world at large finds interesting. They pretend to like people who can help them. They are seen at the right places, wearing the right clothes, doing the right things. And it works. The counterfeit currency is seldom examined closely or challenged. But such people never rise to be leaders, even in the sphere of worldly activities. They do not have what it takes. To be a leader, one must have the strength to walk alone at times. One must have a mind of one's own.

Of course, obstinacy is not strength. One can prevent an obstinate person from doing almost anything by commanding him to do it. The strong do not respond to such tactics. They do not care whether others think them strong and independent or weak and docile, so they always do exactly as they choose, even when curtly ordered to do it! There is freedom in such strength.

Most of us are influenced far too much by what we think other people will think of us. We judge others by our own standards. If we are impressed by certain qualities, such as smart-

ness, a sense of humour or courage, we assume that others too are impressed by those qualities. So we pretend to have them. Pretence means strain, because we dare not relax and be natural for fear of being exposed for what we really are. We strain to resemble some ideal, instead of admitting frankly that it is an ideal and that we are far below it, and that we are working towards it.

The wise have a basic honesty which scorns all pretence. Therein lies their strength, and their ability to remain comparatively unmoved by praise or blame. They have ideals too, but instead of pretending to be the personification of those ideals, they work towards them with faith and patience. If the world happens to praise them, they are not unduly elated. If the world happens to blame them, they are not unduly depressed. They assess such praise or blame calmly and intelligently questioning the competence of those who pass judgement, accepting nothing at face value. Having so assessed and questioned they see their way clearly. Sometimes praise or blame is well-deserved and can be a useful guide. But this is not always the case. If praise or blame is undeserved it should be ignored just as a sane man ignores the compliments or insults of a lunatic.

ANGER

*Whoso, his anger, arisen like an uncontrolled chariot, checks,-Him indeed I call a charioteer
Rein-holders are other folk.*

DHAMMAPADA

All of us can recall occasions when we were angry. It is an emotion which we share with the rest of the animal kingdom, except perhaps animals like jelly-fish, slugs and worms, and for all we know even they may be furious on occasion. The world we live in is far from perfect. Things happen which, we feel, would not happen if others only were a little more intelligent and considerate, a little less greedy and selfish. When such things happen, the horse of anger takes charge of the chariot of personality, and we are well set for a period of sub-human behaviour.

It is easy to give one's anger a loose rein and let it gallop. It is easy to make it gallop faster and faster with flicks from the whip of self-righteousness. If the mad career does not end in a smash, the run-away horse tires and slow downs after a while, the chariot resumes its normal rate of progress and the charioteer feels a bit foolish. There has been, perhaps, nothing worse than an exhibition of bad manners.

But, all too often, such mad careers do end in smashes. In Lanka, land of the Buddha Dhamma, a depressingly

large number of people are killed in quarrels every year. A striking feature of these offences is that, in most cases, the motive seems ridiculously inadequate. A fancied slight at a wedding party, a delay in the repayment of a small debt, a dispute over the ownership of a tree or even a fruit—such things as these have sufficed as the motive for brutal murders. Why is this?

Clearly, it is not the gravity of the motive that matters, but the character of the person concerned. If a man is childish, if he lacks of sense of humour and sense of proportion which are really the same thing, any minor annoyance can send him along the road that ends on the gallows. The Buddha Dhamma offers people a peerless method for the building of a strong, wise, kindly character. Why is that so many people in Buddhist lands do not have that sort of character? It must be that they have not understood the Buddha's Teaching. They call themselves Buddhists. They take part in religious ceremonies. They listen to *Dhamma* upon occasion. But that *Dhamma* has not soaked into them and permeated them with its coolness and sanity. They are like children, happy, generous and truly lovable at times, but horrible little brutes whenever something sends them into a tantrum. In such black moments they

behave as though the Buddha had never given to humanity His message of love and understanding.

We who are mere worldlings cannot pretend to that mastery over self which was characteristic of the Buddha and the *Arhantas*. To us, anger is a problem. But there are things we can do. There are ways of thinking which make the control of anger less difficult. To begin with, we should understand that the failure to control anger is always a sign of weakness, *never a sign of strength*. We all like to be considered strong and masterful. Anger, when it takes charge of us, does make us feel stronger and more masterful than we do normally. But this is a mere delusion, misleading and dangerous. In truth, we are, at such times, weaker and less efficient than normal. A clever boxer, if he knows that his opponent has a quick temper, will do his best to provoke a fit of temper, because it makes his opponent more vulnerable. Whenever we get angry we should realize that the strength we feel is not the strength of the charioteer in us. It is the strength of the runaway horse. We should immediately try to put the charioteer back in control. If we can do this, we are masters. If we cannot, we are slaves.

It is also important to reflect that nothing ever matters half so much as

we think it does. There are people who take themselves so seriously that they seem to be in a state of *rigor mortis* while still alive. Such people should realize that their occasional exhibitions of bad temper are not near-

ly as impressive as they imagine. A man in a temper looks funny to be impressive. The wise man learns to laugh at himself at times. If he cannot, others will.

Please Contact :-

BHIM ART GALLERY

For

**VARIOUS KINDS OF IDOLS OF GODS AND GODDESSES
MADE OF BRASS, COPPER, WOOD AND IRON
ALSO, GOLD PLATED IDOLS AND OTHER
FINE ART CURIO HANDICRAFTS
OF DIFFERENT METALS.**

Customer's Satisfaction is our motto.

70, NHEPHALE TOLE,
MAHABAUDHA,
LALITPUR-6,
NEPAL.

Prop. B. R. SHAKYA
Phone No. 21-924

नेपालीमा लेन भन्नु पर्दैन

पढ्नुहोस् !

भिक्षु अमृतानन्दद्वारा सम्पादित

बौद्ध साहित्यका अनूल्य रचनहरू

१) चुद्धकालीन ब्राह्मण	भाग १	७।-	(प० ५०९)
२) चुद्धकालीन चृहस्थीहरू	"	८।-	(प० ५८१)
३) चुद्धकालीन राजपरिवार	"	१०।-	(प० ६६५)
४) चुद्धकालीन महिलाहरू	"	८।-	(प० ५५६)
५) चुद्धकालीन परिव्राजकहरू	"	१६।-	(प० ७९६)
६) चुद्धकालीन श्रावक-चरित	"	८।-	(प० ३७८)
७) चुद्धकालीन श्राविका-चरित	"	२२।-	(प० १००६)
८) चुद्धकालीन ब्रह्मादिदेव	"	१८।-	(प० ६३८)
९) चुद्धकालीन प्रेतकथा	"	१०।-	(प० ३८२)
१०) चुद्धकालीन विस्मानकथा	"	१२।-	(प० ४०४)
११) चुद्धकालीन ग्रन्थहरूको विषय सूची		५।-	
१२) चुद्धकालीन ब्राह्मण भाग-२		१५।-	(प० ५४३)
१३) चुद्धकालीन ब्राह्मण भाग-३		१७।-	(प० ६१७)

यो पुस्तकहरू पाइने ठगाना :

आनन्दकुटी, स्वयम्भू

हेराकाजी सुइका, नागवहा, ललितपुर

तीर्थनारायण मानन्धर, कमलाञ्छि, काठमाडौं